

KİMLİK, TANINMA, HAKLAR YA DA HEGEL BİZE İNSAN HAKLARI HAKKINDA NE ÖĞRETEBİLİR?*

Costas Douzinas**

Türkçesi: Emre Şimşek***

Haklar, kişinin benliğinin başkaları, yasal ve sosyal kurumlar tarafından tanınmasını sağlayarak kimliğin şekillenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Hegel'e göre yasal haklar, hukukun evrenselliğine dayanan soyut bir tanınma türüne öncülük eder. Kişinin somut varlığı, yasal tanınmanın sağladığı saygının yanı sıra, şeref ve itibarın da kabul edilmesini gerektirir. İnsan hakları, hak sahiplerinin hem soyut insanlıkla benzerliklerini hem de farklılıklarını ve biricikliğini doğrulayarak bu yönde ilerlemektedir. Ancak hukukun gerekli genelliği, çok biçimli arzuları ve biricik bir kişi olarak tanınmak için verdiği karmaşık mücadeleleriyle post-modern benliğin tanınma taleplerini tam olarak karşılayamaz.

Hegel'in Tanınma Teorisi

Haklara ilişkin hacimli literatür, yasal hakların kimliklerin inşasında oynadığı role çok az ilgi göstermiştir. Hukuk felsefecileri hakların sınıflandırılmasını, hak söyleminin iç tutarlılığını, hakların sosyal etkilerini veya hakların garanti ettiği metaları tartışmaktadır. Ancak işin subjektif tarafında, hakların önceden var olan özellikleri ifade ettiği, koruduğu ve garanti altına aldığı, görevlerinin tipik olarak özgür iradeyi teşvik etmek olduğu varsayılır. İnsan kişiliğinin karakteristikleri, unsurları ve özellikleri haklardan ve diğer kamu kurumlarından önce vardır ve bunlar önceden oluşturulmuş ve tamamlanmış benliklerin kamusal ifadesini kolaylaştıran araçlar olarak ele alınır. Bu varsayımlar, liberal teorinin kapalı ve monolojik (tekil) bir varlık olarak özneyi ve birbirleriyle ilişkileri dışsal, yüzeysel ve çıkar odaklı olan bireylerin atom merkezli bir bütünü olarak toplumsal bağı zayıflatan görüşünün bir parçasıdır.

Liberal haklar teorisinin eksiklikleri birçok açıdan ve özellikle de Amerikalı eleştirel hukuk akademisyenleri tarafından eleştirilmiştir. Eleştirel akademisyenler, haklara yönelik zaman zaman sertleşen teorik eleştirilerini, haklar söylemini sürekli olarak

* Çeviride kullanılan orijinal metin: C. Douzinas, "Identity, Recognition, Rights or What Can Hegel Teach Us About Human Rights?", *Journal of Law and Society*, Volume 29, Number 3, September 2002, Issn: 0263-323x, pp. 379-405.

** School of Law, Birkbeck College, University of London, Malet Street, Bloomsbury, London WC1E 7HX, England

*** Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi ABD, Araştırma Görevlisi.

ve çoğu zaman başarılı bir şekilde güçsüzleri ve ezilenleri korumak için seferber eden radikal hukukçuların uygulamalarıyla uzlaştırmakta bazı zorluklarla karşılaşmışlardır. Bu uyumsuzluk Eleştirel Irk Teorisyenleri'nin yazılarında güçlü bir şekilde ortaya konmuş ve Patricia Williams'ın hakların "ezilenlerin ruhunda travma ve büyük bir direniş olmadan kaybedilemeyecek kadar derinlere işlemiş bir sembol" olduğu yönündeki ifadesiyle örneklendirilmiştir.¹ Hakları önemli psikolojik etkileri olan "semboller" olarak gören Williams, bizi haklara benliğin dışında bir şeymiş gibi yaklaşan liberal teoriyi terk etmeye ve hakların ruha "nasıl işlediğini" incelemeye davet etmektedir. Odak noktasını değiştirerek ve insan kimliğinin inşasında hakların kurucu rolünü vurgulayarak, eleştirel teori ve pratik arasındaki görünürdeki uyumsuzluğun ortadan kalkması mümkündür.

On sekizinci yüzyılın büyük hak bildirgelerine yol açan gelenek olan rasyonel doğal hukuk için insan hakları, insan doğasının temel ve değişmez özelliklerini kabul etmeyi ve korumayı amaçlar. Bu özellikler Hobbes'ta kendini koruma ihtiyacından Kant'ta rasyonel özgürlük ve ahlâki sorumluluğa kadar, filozoftan filozofa farklılık gösterebilir, ancak tek tip ve mutlak karakterleri onları evrensel kılar, hakların ödevlere göre önceliğini ve yasal hakların içeriğini belirler. Bu yaklaşımın ahlâk ve hukuk felsefesinde, özellikle de çağdaş sosyal sözleşmeciler arasında çok sayıda takipçisi olsa da, öznenliğin sosyal teorisi daha çok Hegel'in Kant'ın ahlâk anlayışına, kişiyi diğerlerinden ve dünyadan ayrı gören anlayışına yönelik eleştirisine borçludur. Nitekim, kimlik politikalarının, toplumcu siyaset felsefesinin ve yanlış tanınma olarak Lacancı psikanalizin merkezinde yer alan tanınma teorileri, Hegel'in kimlik inşası anlayışının doğrudan mirasçılarıdır. Bu makalenin ilk bölümü, tanınma kavramını Hegelci diyalektiğin genel çerçevesi içine yerleştirerek tanıtmayı amaçlamakta, ardından kavramın kendine özgü hukuki unsurlarının ve insan hakları açısından güncel öneminin incelenmesine odaklanmaktadır.

Kant'ın Eleştiriler'i (*Kant's Critiques*), özne ile nesne ve benlik ile dünya arasındaki ayrıma ilişkin modern saplantıya felsefi bir ifade kazandırmıştır. Hegel'in ana görevi bu çatlağı iyileştirmek ve varoluşun bütünselliğini geri getirmektir. Erken dönem Alman romantikleri bu ayrımın üstesinden gelmek için bir kutbu ya da diğerini ön plana çıkarmaya çalışmışlardır. Hegel'in cevabı daha radikaldi: Çatlak içselleştirilerek tarihselleştirildi ve modernliğin parçalanması bir felaket olarak değil, tinin ya da aklın kendi öz-bilincine doğru yolculuğunda gerekli bir aşama olarak görüldü. Hegel için düşünce, bilinç ve tin, tinin dış dünyada kendi

¹ P. Williams, *The Alchemy of Race and Rights* (1991), 165.

yabancılaşmasıyla mücadele ettiği, nesneleşmiş varlığı kendi tikel gerçekleşmesi olarak tanıdığı ve olumsuzlama yoluyla kendine döndüğü, tarihi kendi aşamalı gerçekleşme süreci olarak kabul ettiği sürekli bir mücadelenin içinde yer alan etkin güçlerdir.

İnsanlar, kurumlar, sanat, iş, ahlâk, din ve toplumsal varoluşun tüm yönleri benzer bir yörünge izler. İlkeler, zorlamalar ve yaşam biçimleri arasındaki mücadele, tarihi ileri taşır. Bu mücadelenin diyalektik karakteri, eşmerkezli aşamalarının her birinde bir gücün ya da kurumun ve onun altında yatan ilkenin “yüceltildiği”, karşıtı tarafından hem olumsuzlandığı hem de korunduğu anlamına gelir. Örneğin aile kurumu ve onun biricik bireyler olarak muamele gören üyelerine yönelik temel değeri, soyut hak sahipleri olarak muamele gören tüzel kişiler arasındaki resmî ilişkilere vurgu yapan sivil toplum tarafından aşılır - hem korunur hem de üstesinden gelinir. Diyalektik özümseme ve aşma, tarihsel süreci sarmal bir şekilde son aşamaya, etik yaşam durumuna ya da Sittlichkeit’a doğru ilerletir. Dolayısıyla modernitenin temel karşıtlıkları yıkıcı çatışmalar değil, varoluşu tanımlayan, insan bilincini şekillendiren ve tarihi ruhun (ya da aklın) kendisini tarihin temel ilkesi olarak hayata geçirdiği bir süreç hâline getiren süregiden mücadelenin devingen ifadeleridir. Son aşama ya da tarihin sonu perspektifinden ruh geriye bakar ve tarihi rastgele bir olaylar dizisi olarak değil, çatışmanın üstesinden gelinmesine yol açarak ilerleyen bir yörüngenin ortaya çıkışı olarak görür. Felsefe de paralel bir yörünge izler ve sonunda birincisiyle birleşerek tarihin aklın cisimleşmesi olduğunu yavaş yavaş kabul eder.

Hegel normatif alana yöneldiğinde, Kant’ın ahlâki ve hukuki formalizmine karşı, özgürlük ve etik yaşamın özsel olarak birbirine bağlı olduğunu savunmuştur. Modern devletle birlikte tarih sahnesine çıkan son aşama olan etik yaşamda, ahlâk ve yasallık nihayet yeniden birleşerek organik bir bütün haline gelir ve devletin kurumsal tezahürü olur. Yunan şehir devletlerinden mutlak monarşiye kadar önceki tüm normatif sistemler, sınırlı yasal korumalarıyla, etik yaşamın nihai uzlaşmasına giden yolda birer kısmi duraktır. Hegel’e göre öznellik de insanlar arasında kimliklerinin karşılıklı olarak tanınması için verilen bir mücadeleyle yaratılır. Bu mücadele, efendiler ve köleler sınıfının yaratılmasıyla sonuçlanan toplumsal bölünmelere ve hiyerarşilere yol açmıştır ve yalnızca efendi/köle ilişkisinin modern bir şekilde aşılmasıyla tam insan kişiliği hayata geçirilebilir.

Hegel'in *Hukuk Felsefesi (Philosophy of Right)*², aklın tarihsel olarak vücut bulmasına yönelik hareketi, açıkça hukuki bir biçim kazanan üçlü bir süreç olarak sunmaktadır. Soyut, formel hak yerini Kantçılığın ahlâkına (*Moralita* t) bırakır ve bu da nihayetinde etik yaşam tarafından aşılmaktadır. İlk aşamada haklar formel bir varoluşa sahip olsa da belirleyici bir içeriğe sahip değildir ve temel düzenleyici kavram olan hukuki kişilik sadece soyut olarak mevcuttur. Hukuk ve ahlâk evrensel ilkelerin doğrudan ve farklılaşmamış bütünlüğünü ifade eder ve sonuç olarak insan iradesi özgürdür ancak tek eylemi kendini kendisiyle ilişkilendirmek ve böylece somut özelliklerden yoksun ve başkalarıyla ilişki kurmayan bir kişi yaratmaktır. Bu soyutlama, tek rolü evrensel normların soyut desteği olmak ve tek niteliği yasal hak ve ödevlere sahip olmak olan saf mantıksal bir parola olan hukuki öznedir. "İnsan" hukuki bir öznedir ama sadece bedenlenmiş bir insan varlığının çekirdeğidir.

Formel haktan ahlâka geçiş, soyut öznenin tam olarak farklılaşmasını ve somutlaşmasını içerir. Bu aşamada kişi dünya karşısında durur ve özgürlüğünün farkına varır ve yavaş yavaş hukuki kişiliğin ve formel hakkın salt evrenselliği bireysel öznelige dönüşmeye başlar. Kişi artık sadece hakları aracılığıyla dünya üzerinde eylemde bulunmakta özgür olduğunu değil, özgürlüğün kendi özü olduğunu da fark eder. Bu tanınma, evrenselleştirilebilir hakların sahibi olarak kendisiyle ilişki kurarken, içsel bir özgürlük ve ahlâki sorumluluk alanı keşfettiğinde ortaya çıkar. Ancak etiğin evrensel amacı olan iyi, bilincin içinde kalmaz; dünyada gerçekleştirilmelidir. Ancak Kantçı ahlâkçılık, iyi niyetlerin içsel yaşamı ile dış dünyanın iletişim kurmasına izin vermemektedir. Evrenselciliği ve insani duygu ve ihtiyaçları acımasızca göz ardı etmesiyle ahlâki bilinç ve iyinin otantik biçimi olan evrensel özgürlük, birbirlerine yabancı ve ilişkisiz iki ayrı güç olarak karşı karşıya gelir. İnsanlar evrensel maksimlere göre hareket etmelidir ancak kategorik buyruk, içeriği olmayan ve somut bir kılavuzluk sağlayamayan soyut bir ahlâk anlayışı yaratmaktadır. Onun buyruğu evrenselin içi boş formunu takip etmek ve uygulamaktan ibarettir. Genç Hegel'in gösterdiği gibi, herhangi bir maksim çelişki olmaksızın evrenselleştirilebilir ve her şey soyut olarak gerekçelendirilebilir.³ Eğer soyut hukuk kişisi somut insanın çekirdeği ise, Kantçı özne onun sadece dışsal bir kabuğudur. Buradan biricik bireye, "somut evrensel"e geçmek için hukuki anlayışın duygusal hassasiyetle desteklenmesi gerekmektedir.

² G.W. Hegel, *Philosophy of Right* (1967, tr. T.M. Knox).

³ G.W. Hegel, *System of Ethical Life (1802–3) and First Philosophy of Spirit (1805–6)* (1977, tr. H.S. Harris and T.M. Knox) and *Natural Law* (1975, tr. T.M. Knox).

Formel hak ve soyut ahlâk, Sittlichkeit'in üçüncü uğrağında nihai olarak absorbe edilir, ortadan kaldırılır ve bunun ötesine geçilir. Ahlâk tarafından dünyadan ayrı tutulan soyut iyi ve insan bilinci şimdi bir araya gelir ve somut bireylerin eylemlerinde hayata geçirilir. Kantçı özgürlüğün zorlayıcı buyruğundan farklı olarak, etik yaşam her bir yurttaş tarafından uygulanan ve deneyimlenen yaşamsal iyidir. Bu yaşayan yasa, dış yaptırımlara asgari düzeyde ihtiyaç duyarak "subjektif kanı ve keyfiyeti"⁴ kısıtlar ve erdemi "bireysel karakterde yansır"⁵ hâle getirir. Özerklik ancak akla bir içerik kazandıran, kişiliğimizi şekillendiren ve ahlâki ödevlerimize bir öz kazandıran siyasi kurumlarda ve evrensel yasalarda somutlaştığında gerçek olur. Hakkın soyut evrenselliğinden ve ahlâkın formel öznelliğinden farklı olarak, etik yaşamda "hak ve ödev birleşir ve etik düzende yer almakla insan ödevleri olduğu ölçüde haklara ve hakları olduğu ölçüde ödevlere sahip olur."⁶ Etik yaşam evrensel ile tikeli bütünleştirir, özgürlüğü somutlaştırır, özne ile nesneyi, olan ile olması gerekeni, içerikle biçimi birleştirir. Nihayetinde tinin tarihteki hareketi budur: haktan ahlâka ve ahlâk kapsamında etik yaşama, aileden kurumlardaki sivil topluma. Bu ilerleme iç ve dış çelişkilerle, tinin kendi özbilincine doğru amansız yürüyüşünde yavaş yavaş absorbe edilen çatışmalarla ve güçlüklerle doludur.

Hegel de kişi kavramını incelerken benzer bir yaklaşım benimsemiştir. Hegel'in analizini eleştirel hukuk teorisi için özellikle ilgi çekici kılan şey, hukuki biçimlerin ve kurumların kişiliğin şekillenmesinde çok önemli bir rol oynamasıdır. Hegel'e göre, benlik ve öteki arasındaki ilişkiler hem benliğin hem de topluluğun inşası için çok önemlidir. Benlik, bir kez oluştuktan sonra dünyaya açılan ve kendi kendine yeterli bir pozisyondan ötekilerle ilişkiler kuran, kendisiyle tamamen özdeş, basit ve sabit bir varlık değildir. Descartes ve Kant bilinci dış dünyayla yüz yüze olan yalnız bir varlık olarak sunarken, Hegel benliğin refleksif olarak oluştuğu ve başkalarının eylemlerine radikal bir şekilde bağımlı olduğu konusunda ısrar etmiştir. Tanınma mücadelesi temel etik ilişki ya da pratik öznelerarasılığın ana biçimidir. Ahlâki çatışmalar, kişisel anlaşmazlıklar ve sosyal antagonizmalar bu mücadelenin kısmi ifadeleridir ve öznenin sosyalleşmesi ve bireyselleşmesi için gerekli olan anlaşmaları ve karşılıklılığı yaratır. Kimliğim hem öteki kişiler hem de Lacan'ı izleyerek "Büyük Öteki" olarak adlandırabileceğimiz, varoluşumuzun parametrelerini belirleyen çeşitli sosyal ve yasal kurumlar tarafından özellik, nitelik ve hasletlerimin tanınması

⁴ Hegel, op. cit., n. 2, p. 105.

⁵ id, pp. 107, 109.

⁶ id., p. 109.

yoluyla inşa edilir. Tanınmama ya da yanlış tanınma, sahte, değersiz ya da kusurlu bir benlik görünümünü yansıtarak kimlik duygusunu zayıflatmaktadır. Ötekilerin benliğin oluşumuna yaptıkları hayati katkının kabulü bizi dünya ile barıştırır (ya da tanınmama durumunda dünyaya yabancılaştırır). Bu anlamda tanınma bir sosyalleşme biçimidir. Ancak ötekinin kimliğini tanıması, özgüllüğüm ve diğerlerinden farklılığımın da farkında olmamı sağlar ve böylece bireyleşmeme yardımcı olur.

Hegel'in çıkış noktası, öz-bilinç olarak egonun bir arzu yaratmasıdır. Arzu, öz-nede temel bir eksikliği, benlikte dışsal nesnelerin üstesinden gelinerek doldurulması gereken bir boşluğu açığa çıkarır. Arzu, tam olmak için bir şeylerin eksik olduğunu fark etmemi sağlar ve nesneden, ben olmayandan farkımın bilincine varmamı sağlar. Tüm arzu türlerinin ardında derin bir diyalektik süreç iş başındadır: Vücut bulmuş insan yaşamı hayatta kalmak için dış dünyaya bağlıdır ve sonuç olarak benliğin bir kısmı her zaman kendi dışındadır ve nesnelliğin ötekiliği zaten benlikte başlatılmıştır. Hegel'in felsefesi, toplumsal varoluşun tüm yönlerini, yabancılaşmanın üstesinden gelen, insanlığı ve dünyayı, sonlu ve sonsuz olanı, özgürlüğü ve kaderi birleştiren tinin gerçekleşmesi olarak sunulan tarihsel bir ilerleyişte bütünleştirmeyi amaçlar. İnsanlık tarihi, ben ve öteki arasındaki karşıtlığın aşıldığı ve bizi belirleyen dış gerçekliğin yabancı ya da düşmanca hiçbir şey içermediği bir "bütünlüğe"⁷ doğru ilerlemektedir. Bütünlük ancak dış dünyaya olan bağımlılığımız diyalektik olarak olumsuzlandığında, başka bir deyişle insanlık kendi ortamında evinde olduğunu hissettiğinde sağlanacaktır.

Hegel'e göre benlik, ötekinin yabancılığının üstesinden gelmek için sürekli bir mücadele içinde kendini yaratır. Dolaysız benlik, ötekilerden farkının mutlak olduğu ve mutlak egemenliğin küstahlığı ile olumsuzlanması gereken kendine yeterli yanılmasından mustarıdır. Öteki, kendinden daha aşağı ve önemsiz, daha az değer ve öneme sahip olarak muamele görür. Gerçekten de arzulayan benliğin ötekiyle karşılaştığında verdiği ilk tepki derhal tatmin aramak ve nesneyi olumsuzlayarak özne ile nesne arasındaki bölünmeyi gidermektir. Örneğin beslenme arzusu, besin maddesinin ötekiliğini onu yiyerek olumsuzlamaktadır. Ancak açlık ve arzu karşılandığında, benlik, insanları hayvanlardan ayırmayan yanılmalı öz kimliğine geri döner. Ancak insan arzusu bir nesneye değil, başka bir özbilince yöneliktir. Benlik için bir sonraki adım, ötekine bağımlı olduğunu kabul etmek, ama benlik ile öteki arasındaki ilişkiyi dışsal tutmaktır. İki bilinç de diğerinin

⁷ C. Taylor, Hegel (1977) 148-50.

arzusuna ve tanınmasına ihtiyaç duyduklarını bilirler ancak diğerinin dışlanması, marjinalleştirilmesi veya boyun eğdirilmesi yoluyla bundan vazgeçebileceklerine veya bu durumu zorlayabileceklerine inanırlar. Burada arzu tamamen narsistiktir, öteki sadece karşılıksız prestij arayışında bir araçtır, tipik olarak efendi ve köle arasındaki ilişkide bu durum görülmektedir.

Karşılıklı tanınma, ilk ikisini tamamlayan ve aşan üçüncü adımdır. Artık öteki hem kimliğiyle hem de benlikten farklılığıyla kabul edilir ve sonuç olarak benlik kendini ötekiyle bütünsel biçimde ilişkili olarak keşfeder. Ötekinin tanınması ve arzulanması, benliğin kendisini başka bir benlikte yansımasını görmesini ve her iki benliğin tüm yönlerini etkileyen bir bağlantılar ve bağımlılıklar ağı yaratmasını sağlar. Tanınma karşılıklı olduğunda geçerlidir. İnsan olarak tanıdığım biri tarafından tanınmalıyım; kendimi bir başkasında karşılıklı olarak tanımalıyım. Karşılıklı tanınma tamamen gerçekleştiğinde, iki benlik, her birinin kendini kavrayışının ötekinden geçtiği ve her birinin ötekiyle ilişkisinin benliğin kendisiyle ilişkisine bağlı olduğu bir ilişki içinde konumlanır.

Tanınma hem bir kimlik fenomenolojisi hem de bir bilgi teorisidir. Belirli bir insan tipi hâline gelebilmem için, ötekinde bu tipin özelliklerini tanıyıp sonra da bana geri yansıtmam gerekir. Dolayısıyla ötekini değiştirmeden kendimi değiştiremem ve beni tanıyan ötekiindeki değişiklikler benliğimi de değiştirir. Epistemoloji olarak tanınma, nesnenin başka bir özne olduğunu varsayarak, bilgiyi bir kültürel karşılıklılık ve değişim sürecine, öz-bilgiyi de ötekinin anlaşılması yoluyla kendini keşfetme ve öz-kontrole dönüştürür.

Liberal felsefe bireyi yüceltme çabasıyla dünyaya olan bağımlılığımızı inkâr eder, ötekiliğin izlerini yapay olarak siler ve benliği kendisiyle özdeş olarak tasavvur eder. Öz kimlik yanılması çeşitli şekillerde vaat edilmiştir. Hukuk, benliğin dünyanın merkezinde durduğu, kendini tamamen kontrol ettiği, güdülerini konusunda açık olduğu ve araçsal ilişkilere girmesine izin veren hakları elinde bulundurduğu fikrini teşvik eder. Ancak öz kimlik yanılması, ötekine bağımlı olduğumuzun ve dış dünya tarafından belirlendiğimizin acı verici ama kaçınılmaz farkındalığı için sadece bir avuntu kaynağıdır. Tam öz-bilinç, “kişinin öteki-varlığında kendisinin birliğidir”. Kimlik hem kendi için olmayı hem de başkası için olmayı içerir ve kendini “kimliğin ve kimliksizliğin kimliği” olarak kabul ederek gerçekleşir.⁸ Ötekinin arzusuyla yaratılan öz-bilinçli özne, ötekiden kopuşu kimliğinin bir parçası olarak korur ve kendini hem ötekinde hem de ondan

⁸ G.W. Hegel, *The Phenomenology of Spirit* (1977, tr. A.V. Miller) 140.

farklılığında tanır. Bu anlamda özbilinç, ben ve öteki arasındaki ayrımı hem olumsuzlar hem de onu muhafaza eder. Benlik asla özdeş olamaz: O benlik ve ötekiliğin, aynılık ve farklılığın bir bileşimidir.

Bu nedenle kimlik dinamiktir, her zaman hareket hâlinindedir. Başkalarının benim hakkımda sahip olduğu algıyı değiştiren ve kendi öz benliğimi yeniden şekillendiren, ötekilerle süregelen bir diyalogdur. Önemli ötekiler, ebeveynler, yakın akrabalar, yakın partnerler ve arkadaşlar başlıca muhataplardır. Ötekilerin (yanlış) tanınması yoluyla kimliğin bu karşılıklı diyaloga dayalı inşası, tanıdıklar ve meslektaşlardan oluşan ikincil izleyici kitlesinden, tanınma mücadelemizde geçici ama önemli bir şekilde işbirlikçi, düşman veya kurban hâline gelen sokaktaki yabancılara kadar diğer muhataplara da uzanır. Ancak tanınma bir konuşma biçimini alsa da bu “çarpıtılmış” bir diyalogdur, özgür ve eşit konuşmacılar arasındaki Habermasçı “ideal söylem ortamının” tam tersidir. Öz benliğimin bazı yönleri ötekiler tarafından tanınmadığında, tipik olarak nefret söylemi ve nefret suçu vakalarında olduğu gibi, diyalog genellikle şiddetli bir çatışmaya dönüşür.

Hukuki ve sosyal kurumların Büyük Ötekisi ile “diyalogumuz” daha da sınırlıdır. Bu diyalog genellikle benliğimizin yönlerinin tanındığı ya da tanınmadığı bir monolog şeklini alır. Müzakere etme, cevap verme ya da daha fazla veya farklı tanınma talep etme kabiliyetimiz, mevcut değilse bile kısıtlıdır. Hukuk tarafından tanınmanın etkili bir sunumu Louis Althusser tarafından “İdeoloji ve İdeolojik Devlet Aygıtları” adlı makalesinde yapılmıştır.⁹ Althusser öznelerin kendilerini tanımlama biçimini bir tür ideolojik çağrı ya da “çağırma” (*interpellation*) olarak tanımlar. Althusser alegorik olarak, birinin işine devam ederken aniden ona arkasından seslenildiği bilindik bir sokak sahnesini kullanmaktadır. Bu kişi arkasını döndüğünde bir polisin kendisine seslendiğini görür, seslenildiği ifadeyi kabul eder, “Buradayım” diye yanıt verir ve durur. Bunu yaparken, kişileştirilen hukuk tarafından kendisine atfedilen yeri işgal eder ve kendisine sunulan çarpıtılmış tanınma (bir şüpheli, bir suçlu, bir özne olarak) ile özdeşleşir.¹⁰ Bu alegorik sahnede ideolojik tabiiyet, tanınma ve özdeşleşme hukukla bağlantılıdır: Özne hukukla yüzleşmek için döner, onun emirlerine uyar ve bu şekilde kimliğini kazanır. Ancak hikâyeyi gerçek anlamda açabiliriz: Hukuk, toplumsal kurumlar ve onların ideolojik

⁹ L. Althusser, ‘Ideology and Ideological State Apparatuses’ in *Lenin and Philosophy and other Essays*, ed. L. Althusser (1971, tr. B. Brewster) 127–88.

¹⁰ Althusser’in klasik “interpellation” teorisi üzerine yorumlar için bkz: S. Zizek, *The Sublime Object of Ideology* (1989) 1-2 ve devamı ve J. Butler, *The Psychic Life of Power* (1997) bölüm 4.

işleyişi için sadece bir sembol değil, aynı zamanda onların ilk ve en önemli dışavurumudur. Özgür hukuki öznenin varoluşunun hukuka tabi olma ya da boyun eğme ilişkisine nasıl bağlı olduğunu başka bir yerde tartışmıştım. Bu tabiiyet, Ortaçağ siyasi teolojisinde “emretmek için seçilmiş bir *sublimus*”¹¹ ile “yasayı duymak için ona yönelen *subditi*”¹² arasındaki ilişki olarak sunulmuştur.¹³ Modernitede tabiiyet içselleştirilir ve özgürlük hissini doğurur. Bu perspektiften bakıldığında, yasaya tipik tabiiyet, polis memuru tarafından selamlanan, arkasını dönen, kimliğinde çağrıldığını fark eden ve polisin yetkilerini anlayan her iyi avukat gibi “Buradayım memur bey ama benim haklarım var ve sizin yetkileriniz sınırlı” diye yanıt veren bir kişi şeklini alır.

Öyleyse tabiiyet olarak hukuki tanınma, Hegelci kişiler arası karşılıklı tanınma anlatısını tamamlamalıdır. Bu düzeltme olmadan, diyalektiğin sofistikeliği yetersiz kalır ve Hegel’in ayrıldığı neo-Kantçı hukuk felsefesinin eleştirileri olan aşırı idealizm ve tarihsel duyarlılık eksikliği nedeniyle eleştirilebilir. Bu bağlamda, bu makale daha geniş bir argümanın ilk bölümüdür.¹⁴ Kişiler arası ilişkilere ve hakların kimlik oluşturma projesine yaptığı katkıya odaklanmaktadır. Hukuk ve insan hakları, kimliğimizin kurumsal göstergeleri, tanınma mücadelemizde önemli silahlardır. Tanınma, kişiler arası bağların kurulmasına ve toplumsallık yoluyla bireyselliğin inşa edilmesine yardımcı olur; haklar ise kimlik müzakerelerimizde kullandığımız pazarlık kozlarımızdır. Ancak benlik ve öteki kimliğinin inşasına iştirak ettiğimiz sosyal ortakların diyalogu her zaman hukuki tabiiyet monoloğuna karşı gerçekleşmektedir.

Hukuki Tanınma ve Kişilik

Hukuk, sosyal tanınma sürecine önemli bir katkıda bulunur. Hukuki tanınma, sevgi ile etik yaşam ya da dayanışma arasındaki orta aşama olan karşılıklı tanınmanın üç ana biçiminden biridir. Her üçü de ötekini tanınmanın ve benlik yaratmanın etik yollarıdır; değişik kimlik türlerinin oluşmasına yardımcı olurlar. Ancak birbirlerini dışlamazlar. Hegel her birinin farklı bir tarihsel ve kurumsal aşamayla ilişkili olduğunu iddia etmektedir: Aile ile sevgi, döneminin refah devleti öncesi burjuva toplumuyla hukuki tanınma ve etik devlet olarak adlandırdığı sistemle de tam

¹¹* Latince bir kelime olarak; ulu, yüce anlamında kullanılmaktadır. İngilizce, “*sublime*” kelimesine karşılık gelmektedir.

¹²* Latince bir kelime olarak; halk anlamında kullanılmaktadır. İngilizce “*subjects*” kelimesine karşılık gelmektedir.

¹³ C. Douzinas, *The End of Human Rights* (2000) ch. 8, at 218.

¹⁴ *İnsan Haklarının Sonu (The End of Human Rights)*’nın ikinci bölümü, özgürlüğün hukuka tabi olmayı gerektirdiği süreci anlamaya yönelik bir girişimdir.

tanınmanın ilişkisini kurmaktadır. Bununla birlikte, öznenin bakış açısından, bunlar benliğin birbiriyle örtüşen katmanlarıdır.

Birincisi, sevgi. Birincil ortamı ailedir. Sevgi dolu bir ilişkide, seven kişi yalıtılmışlığını ve bağımsızlığını yadsırken, aynı zamanda partneri aracılığıyla daha zengin ve daha incelikli bir benliğe yeniden kavuşur. Sevgi dolu bir ilişkide benlik, sevgilisinde hem kendini hem de ötekini, kendinde de ötekini bulur. Dahası, her biri kendini ötekinin gözünden görür ve partnerini kendi güdülerini, arzularını ve eylemlerini yansıtmak için kullandığı aynı fikirler ve duygular aracılığıyla kavrar. Benzer şekilde, aile üyeleri karşılıklı bağımlılık ve şefkat hâlinindedir ve birbirlerini somut kişiler olarak, somut gereksinimleri ve kendilerine özgü arzuları olan anneler, kızlar veya oğullar olarak tanırlar. Hayali yada gerçek, sevdiklerimizle sürekli bir diyalog hâlindeyizdir ve bu da bizim biriciklik duygumuzu yaratır. Genellikle muhatabımız baba olduğunda, elbette bu diyaloglarda güç de bir rol oynar. Ancak karşılıklı konuşma metaforu, benliğin oluşumunda ötekinin varlığının merkeziliği hakkında bir fikir verir. Kimliğin oluşumunun merkezinde yer alan bu özerklik ve toplum kombinasyonu, ancak küçük ve birbirine sıkı sıkıya bağlı birimlerin üyeleri arasında sürdürülebilir.

Hukuki tanınma bundan daha farklı olamazdı. Bu, herkesin evrenselleştirilebilir haklarını eşit şekilde uygulayan bir hukuk sisteminin işleyişinin bir sonucudur. Hukuki kişilik hem bir varoluş hâli hem de siyasi ve hukuki kurumların tarihinde bir aşamadır. Bu durum varoluşsal açıdan, kişinin kendisini ailevi, toplumsal ve kültürel arka plandan, onu somut bir insan yapan tüm belirlenimlerden soyutlayabilmesini ve soyut, belirsiz hâle gelebilmesini ifade etmektedir. İlk olarak Roma'nın *persona* kavramında ortaya çıkar ve Hegel'in on dokuzuncu yüzyıl Almanya'sında çevresinde gözlemlediği burjuva toplumunda tam olarak gerçekleşir. *The Philosophy of Right*'ın ifade ettiği gibi:

Şahsiyet, süjenin kendi kendisini şu ya da bu şekilde somut olarak belirlenmiş bir Ben olarak bilmesiyle değil; fakat, içinde her türlü somut tahdidin ve değerinkâr edildiği ve geçersiz kılındığı tamamen soyut bir Ben olarak bilmesiyle başlar.¹⁵

Hukuki kişilik, insanların asgari müştereklerine dayanan bir tanınma türüdür. Bireyi konumlandırır:

¹⁵ Orijinal metinden alıntılanmıştır. Hegel, op. cit., n. 2, para. 35.

Ben'in, içinde her şeyin aynılık hâlinde bulunduğu evrensel bir şahıs olarak kavranması, kültür sayesinde, düşünce (bireyin evrensellik formu içindeki bilinci olarak düşünce) sayesinde olur. İnsan, Musevi, Katolik, Protestan, Alman veya İtalyan olduğu için değil, insan olduğu için insandır.¹⁶

Dolayısıyla hukuki hakların kişiliği "ince", "boş bir yapı", "sadece bir karakter maskesi"dir. Hukuki kişi varoluşun, ırkın, cinselliğin, rengin ya da dinin tüm olumsuzluklarını yadsır ve bireyci, olumsuz ve özel bir benlik anlayışı edinir. Kendini gerçek kılan şeyin olumsuzlanması, ötekilerin olumsuzlanması ve kişinin dış dayatmalar olmaksızın hareket etmekte ve ötekilerin önerilerini ve ısrarlarını reddetmekte özgür olduğu bir mahremiyet alanı yaratılması olanağını açar. Hukuki kişinin iradesi olumsuzdur; ötekilerle onları dışlayarak ilişki kurar.

Hukuki kişilik, özel hakkın modern hukukun ve toplumun temel yapı taşı hâline gelmesi ve aile yaşamının etik birliğinin karşısına tam zıddı olan sübjektif özgürlüğü koymasıyla ortaya çıkar. Hukuk, özgürlüğün evrensel unsurunu ifade eder ve hukukun sübjektif unsuru olan hak, hukuki kişilerin özgürlüklerini dışsallaştıran mübadele, satış ve diğer anlaşmalarda bir araya gelmelerini sağlar.

İnsan rasyonel bir varlık, özgür bir kişi olarak tanınır ve öyle muamele görür; ve birey, kendi açısından, öz-bilincinin doğal durumunun üstesinden gelerek ve bir evrensele, özünde gerçek irade olan iradeye, yasaya itaat ederek kendini bu tanınmaya layık kılar; bu nedenle, ötekilere karşı evrensel açıdan geçerli bir şekilde davranır, onları - ötekilerin kendisini tanımalarını istediği gibi - özgür, kişi olarak tanır.¹⁷

Modernitenin en büyük başarısı olan kişisel özgürlük, bireyi kendi çıkarlarının peşinden gitmesi için serbest bırakmıştır; öyle ki "evrensel olan, tikelin ilgisi, bilgisi ve iradesi olmaksızın tamamlanamaz ya da geçerlilik kazanamaz."¹⁸ Her inanç sistemi, gelenek ya da ideoloji kendini ortaya koymalı, insanlar tarafından düşünme ve benimseme nesnesi hâline gelmeli, kendini evrenselin formuna açmalıdır. Ancak aileyi karakterize eden etik bağların yokluğunda, evrensel ve tikel dışsal kalır: İnsanlar ihtiyaçtan dolayı bir araya gelir ve farklılıklarında yüzeysel olarak birleşirler. Özel çıkar, her birinin ötekilerden farkı, bunu bir çatışma ve rekabet toplumu olarak tanımlar. Ötekiler yalnızca kendi çıkarlarımız için bir araçtır.

¹⁶ Orijinal metinden alıntılanmıştır. id., para. 209.

¹⁷ Hegel, quoted in A. Honneth, *The Struggle for Recognition* (1995, tr. J. Anderson) 108.

¹⁸ Hegel, op. cit., n. 2, para. 260.

Sivil toplum evrensel egoizm ve karşılıklı sömürüdür ... insanlar birbirleriyle yalnızca dışsal ya da rastlantısal bir şekilde ilişkilidir.¹⁹

Peki ama hukuki haklar tanınma sürecine nasıl katkıda bulunur? Mülkiyet ve sözleşme örneği burada bize yardımcı olabilir. Mülkiyete sahip olmak ve ondan yararlanmak, soyut kişiliğin belirli özellikler kazanmasını, kendini nesnelleştirmesini sağlar.

Soyut irade olarak benlik özsel gerçeklik olduğunu iddia eder, ancak dışsal şeylerin, yani nesnelerin varlığı ve dışsal gerçekliğe olan bağımlılığımız bununla çelişir. Bu nedenle benliğin dışsal nesneleri sahiplenmesi gerekir - mülk sahibi olmalıdır. Benlik, mülkiyet yoluyla soyut olmaktan ziyade tikelleşir ve somutlaşır. Potansiyellik gerçekliğe dönüşür.²⁰

Mülkiyet, tanınma mücadelesinde gerekli bir andır çünkü nesnelere duyulan arzu, ötekilere duyulan arzunun bir yönüdür. Ben bir nesneye sahip olduğumda, irademi o nesneye ve dolayısıyla dünyaya yerleştirerek kendimi dışsallaştırırım. İradem soyut olmaktan çıkar; belirgin bir varoluş kazanır. Ancak basit sahiplenme tesadüfidir, her zaman tehdit altındadır. Ötekiler tarafından tanınmadan, sahip olma fiili hâle gelemmez ve tatmin sunamaz. Mülkiyet haklarının başardığı şey budur. Başkaları benim mülkiyetim üzerindeki haklarımı, benim de onların mülkiyetlerini tanımam koşuluyla tanır. Mülkiyetim yasal ilişkinin evrensel işleyişi sayesinde güvence altındadır. Bu nedenle mülkiyet bir tür kişilerarası tanınmaya, nesne vasıtasıyla elde edilen bir tür öznelarasılığa yol açar; başkaları beni nesnedeki irademin varlığını kabul ederek ve buna saygı duyarak tanır. Dolayısıyla mülkiyetin temel amacı, “nesnelliğin aracılığı ile öznelarasılık olarak özneliği” oluşturmaktır. Mülkiyet, bir bireyin hukuk öznesi olarak tanıdığı biri tarafından tanındığı diyalektik bir süreçte hukuki kişiliğinin tanınmasına yardımcı olur.²¹ Mülkiyetin altını çizen ötekilerin haklarına saygı ve soyut insanlığın tanınması, sözleşmeyle somut hâle gelir. İcap ve kabulün değiş tokuşu, iki iradenin bir araya gelerek ortak bir irade oluşturmasını sağlar ve bu da nesnenin el değiştirmesine vesile olur. Tanınma artık soyut hakkın evrensel insaniliğinden iradenin somut düzenlemelerine, sözleşme ilişkisinin değiş tokuş edilen nesnelere doğru hareket eder. Mülkiyete sahip olma ve ondan yararlanma, özne ve nesneyi başka bir özneye özdeşleştirirken, üçüncü unsur olan yabancılaşma, soyut kişinin özgür iradesini

¹⁹ R. Williams, *Hegel's Ethics of Recognition* (1997) 233.

²⁰ J. Schroeder, *The Vesta and the Fases* (1998) 34.

²¹ Id., p. 23.

hayata geçirir ve onu zaten özne olarak tanınan bir başkasının tanınması yoluyla somut bir bireye dönüştürür. Hegel'in tanımladığı hukuk evreninde mülkiyet, ötekilerin tanınmasının ön koşuludur. Mülkiyet hakkı, haklara sahip olma ve (yasal) bir kişi olarak tanınma hakkıdır. Varlıktan mahrumiyet sadece yoksulluğa ve maddi sıkıntılara yol açmakla kalmaz, aynı zamanda insanları evrensellikten ve onun sağladığı tanınmadan da alıkoyar.

Dolayısıyla sözleşme, hukuki ilişkilerin sunduğu asgari tanınmayı temsil eder. Mülkiyet sözleşmesi öznenin doğuşunu simgeler. Devir işleminde, yükleniciler yalnızca nesneleri değiş tokuş etmekle kalmaz, aynı zamanda birbirlerini ayrı ve özgür, hak ve ödev sahibi olarak tanırlar - sözleşme dahilinde ve sözleşme aracılığıyla birbirlerini özne olarak inşa ederler. Nesneleri kendi başlarına değil, öteki kişilerin arzularının aracı olarak isteriz. Öznellik burada sembolik olarak inşa edilir ve mülkiyet sözleşmesinde biraz büyücülük vardır. Yükleniciler arzu nesnelerini elde ederler ama bunun da ötesinde pazarlık ettiklerinden daha fazlasını elde ederler; tanınırlar, ötekinin gerçek arzusunu edinirler.

Ancak bu daha somut, devre dayalı tanınma bile ilkel ve kusurlu kalmaktadır. Sözleşmeye bağlı yaklaşma rastlantısal ve geçicidir. Öteki biricik bir birey olarak değil, bir mal sahibi olarak, mülkünde dışsallaştırılmış bir hukuki kişi olarak tanınır. Sanki insanlar sadece mülklerinde ve mülkleri aracılığıyla var olmaktadır. Benzer şekilde, sözleşme ilişkisi de olumsuz ve yoksullaştırılmıştır: Özgürlük ancak ötekinin ilerlemelerinin olumsuzlanması yoluyla ifade edilebilir. Dahası, sözleşme imzalandıktan ve mübadele tamamlandıktan sonra, yükleniciler önceki tanınmama durumlarına geri dönerler, kimlikleri sözleşme öncesi hâline geri döner, geçici ve yüzeysel karşılıklılıkları kaybolur. İnsanlar mülkiyet hakları aracılığıyla hesaplı ve kişisel çıkarları doğrultusunda bir araya gelirler. Özel hakların ilkeyle çok az ilişkisi vardır ve her şey birbiriyle alakasız ve genellikle birbirine düşman kişiliklerin faydacı hesaplamalarıyla ilgilidir. Haklar benliği nesnelerde temsil eder ve nesneler de kişilik niteliklerinin taşıyıcıları hâline gelir. Yabancılar arasındaki ilişkileri düzenlemekteki en büyük başarıları, aynı zamanda en büyük sınırlılıklarıdır. Ötekinin somutluğuyla ilgilenilmemesi, insanlığın evrensel niteliği olan onuruna saygı duyulmasını kolaylaştırır. Ancak aynı zamanda, özel haklar iki benliği ayrı ve bağımsız tutar, karşılıklı etkileri yüzeyseldir, kalıcı bir sonucu olmayan yüzeysel bir olaydır. Bu nedenle hakların temel işlevi, tam bir benliğin oluşması için gerekli olan tanınmanın bir parçasını oluşturmaya yardımcı olmaktır. Hakların zorunluluğu kişi olmak ve başkalarına kişi olarak saygı göstermektir. Hukuk, hakları tanıyarak kişiye onur kazandırır ve sözleşmeleri koruyarak onuru dünyada gerçek hale getirir.

Hakkın kişiler arası ilişkisi, her tikelde evrensel olanın tanınmasını ve hukukun en soyut biçimine yönelik bir arzuyu sunmaktadır.

Hakların tanınmasının üç bileşeni olduğu sonucuna varabiliriz. Haklar, insanların hakları oluşturan ve onları koruyan yasaların farkında olan hukuki kişiler olmaları nedeniyle birbirlerine saygı gösterdikleri evrenselci bir hukuk sistemini öngörmektedir. İkinci olarak, ötekinin hukuki bir kişi olarak tanınması, onun özgür iradeye, ahlâki özerkliğe, sorumluluğa ve yasal haklara sahip olmasının bir sonucudur. Bu tür bir tanınma yaygın biçimde insan onuruna saygı olarak adlandırılır.²² Son olarak, hukuken tanınma özsaygıya, yani benim de ahlâki eylem yeteneğine sahip olduğumun ve ötekiler gibi benim de kendi başıma bir amaç olduğumun farkına varılmasına yol açar. İnsan onuru, öz saygı ve ötekilere saygı, ahlâki kararlar verebilme ve yasal taleplerde bulunabilme yetisiyle eş anlamlıdır. Feiberg'in belirttiği gibi:

Kişilere saygı...basitçe onların haklarına saygı olabilir ya da biri olmadan öteki olamaz. Ve 'insan onuru' olarak adlandırılan şey, basitçe hak iddia etme kapasitesinin tanınması olabilir.²³

Haklara sahip olmak, kişinin özgürlüğü açısından diğer herkesle eşit olduğunun ya da aynı anlama gelmek üzere, kişinin hukuki bir özne olduğunun sembolik ifadesinden başka bir şey değildir.²⁴ Bob Dylan'a göre yasanın dışında olmak için dürüst olmanız gerekiyorsa, Hegel'e göre hukukun içinde ve özne olmak için haklara sahip olmanız gerekmektedir.

Hukuki Tanınmanın Başarısızlıkları

Birbirlerini bazı nitelik (*attribute*) veya özellikleriyle tanıyan kişiler arasındaki bir ilişki olarak hak, tanınma sürecinde yaratılır. Bilhassa özel haklar, ötekinin başka bir kişi olarak, soyut özgürlük kapasitesinin ağırlığını taşıyan biri gibi tanınmasına yol açar. Ancak farklı bir açıdan bakılırsa, yasal haklar belirli yaşlar ve toplum bazında kabul edilebilir ve herkesin elinin altında olan bir tanınma biçimleri portföyü,

²² “Hak, soyut kişiler oldukları ölçüde insanlar arasındaki ilişkidir. İnsana bir kişi olarak saygı göstermeyen ya da onun özgürlüğünü ihlal eden eylem hakka aykırıdır. Bu ilişki negatiftir, çünkü ötekine olumlu bir şey verilmesini gerektirmez, sadece onun bir kişi olmasına izin verilmesini gerektirir”. Williams, a.g.e., n. 17, s. 137’de alıntılanan Hegel.

²³ J. Feinberg, *Rights, Justice and the Value of Liberty* (1980) 151.

²⁴ Jacques Maritain de natüralist bir bakış açısıyla benzer bir sonuca varmaktadır: “İnsan kişiliğinin onuru? Bu ifade, doğal hukuk sayesinde insanın saygı duyulacak haklara sahip olduğu, hakların öznesi olduğu ve haklara sahip olduğu anlamına gelmiyorsa hiçbir şey ifade etmez”. (J. Maritain, *The Rights of Man and Natural Law* (1951, trc. D. Anson) 65.)

kurumların kimliklerin diğer özelliklerine nazaran halka açık şekilde kabul edebileceği bir yöntemler bütünü oluşturur. Dolayısıyla yasal hakların ikili bir rolü vardır. Mirasımızın unsurları olarak, kimliğimizin kısmi tanınmaları ve dışavurumları, ötekilerle yürüttüğümüz müzakerelerin ve mücadelenin kilit bileşenleri, kişiler arası ilişkilerin önemli yönleri ve öznelarasılığın kamusal ifadeleri hâline gelirler. Ancak haklar aynı zamanda sosyal tanınmanın da kilit bir bileşenini oluşturur: genellikle benliğin çarpıtılmış versiyonlarını ve kimliğin yanlış tanınmasını teşvik eden sosyal ve siyasi güç dengesini yansıtır. Yasal haklar, öznelarası ile toplumsallık arasındaki ya da karşılıklı konuşma ile tabiiyet arasındaki arayüz konumundadır. Yasal haklar olarak bunlar hukuk disiplini, toplumsal belirlenimi, dayatmayı, zorunluluğu temsil ederler. Bu haklar, yasal haklar olarak, tanınma diyalogundaki hesaplı hareketlerdir (*gambits*), benliği ötekilere sunma yollarıdır, dünyaya açıklığımızın yönleridir.²⁵

Benlik algısı, ötekilerin tanınması, sosyal ve yasal tanınma arasındaki diyalektik, hakların sonsuz bir şekilde çoğalmasına yol açmaktadır. Yeni grup haklar, hak sahiplerinin tanınma mücadelesi başarısız olduğunda, bir bireyin ya da grubun benlik algısı, hukukun mevcut durumunun yansımalarına izin verdiği kimlikle uyuşmadığında ortaya çıkar. Hak talepleri yetersiz veya kusurlu tanınmanın sonucudur. Hegel üç eksik tanınma türünden söz etmiştir; birincisi efendiler ve köleler arasında, ikincisi hırsızların ve dolandırıcıların suç faaliyetlerinde, üçüncüsü ise yoksullukta karşımıza çıkar.

Efendi ve köle diyalektiğinin kökenleri, benliğin bir şeyi arzuladığında, bunu kendi iyiliği için değil, başka bir benliğin o şey üzerindeki hakkını ve dolayısıyla varlığını ve üstünlüğünü tanınmasını sağlamak için yaptığı yönündeki gözlemde aranmalıdır. Ancak çok sayıda arzu bu şekilde tanınmayı arzuladıkça, eylemleri herkesin herkese karşı savaşına dönüştü; burada her benlik kendisi için bir varlık, her öteki de öteki için bir varlıktı. Tanınma için verilen evrensel mücadele, küresel bir yok oluşa yol açmadan önce durdurulmalıydı. Hegel, savaşçılardan birinin sonuna kadar savaşmaya, özgürlüğünü ve tanınmayı hayatta kalmaktan daha üstün tutmaya ve hayatını riske atmaya hazır olması gerektiğini varsaymaktadır. Bu durumda, hayatta kalmaya özgürlükten daha fazla değer veren öteki taraf onun üstünlüğünü kabul eder ve teslim olur. İtibarı için hayatını riske atan efendi, diğeri ise köle olur. Köle tanınma arzusunu hayatta kalma arzusuna tabi kılmıştır. Köle efendiyi tanır

²⁵ Charles Taylor “The Politics of Recognition” (Çokkültürlülük içinde, ed. A. Gutman (1994) 25-74) toplumsal diyalogun özgür ve eşit olduğunu varsayar ve sonuç olarak hukukun ve dolayısıyla hakların işleyişinde çok merkezi olan güç ve tabiiyet boyutunu yok sayar.

ama efendi köleyi tanımaz, ona kişi olmayan bir nesne muamelesi yapar. Bu tipik olarak eksik bir tanıma sürecidir çünkü eşit değildir: Bir taraf diğerini tanır ama bu karşılıksızdır. İşte yasal haklar bu tür bir tanınmama durumunu olumsuzlamaktadır.

Hukuki tanınma, köleliğin eşitsizliğine temelden karşıdır. Mülkiyet haklarının işlevi tam da kimliğin tam ve karşılıklı olarak tanınması için gerekli asgari evrensellik unsurlarını sağlamaktır. Ancak hukuki tanınma başka bir eksiklikten muzdariptir: Hukuki kişi fazlasıyla soyuttur ve hukuk somut insanlığın yetersiz bir kabulünü sunmaktadır. Hukuk aracılığıyla üretilen bu elverişsiz saygı suçluyu teşvik eder ve suç, inanılmaz bir şekilde, soyut haktan, ahlâka ve nihayetinde etik devlete geçişi kolaylaştırır. Şimdi iki kahramanın, yani suçlu ve mağdurun konumlarını inceleyelim.

Bir hırsız belki de karşılanmayan maddi ihtiyaçlarını gidermek için hırsızlık yapıyor olabilir. Ancak tanınma oyununda suç, çok daha büyük bir menfaati temsil eder. "Evrensel irade" (soyut yasal ilişkileri ve haklarıyla hukuk sistemi), kişiliğinin henüz yerleşik hukuk düzeni tarafından tanınmayan kısımlarını ortaya çıkarmak için suçu kullanan "bireysel güç iradesini" (bireyin tikelliği ve somutluğu) baskı altına alır. Suçlu, hukuk kuralının soyutluğundan ve uygulanmasındaki alakasız tekdüzelikten rahatsızlık duyabilir. Anatole France'ın sözleriyle ifade edecek olursak; yasa tüm görkemiyle, ekmek çalan ve köprü altında uyuyan fakir ve zenginleri aynı şekilde cezalandırır. Hakaret, biçimsel eşitlik vaadinin ve ardından hakların gerçekleştirilmesi için gerekli maddi koşulların eksikliğinin bir sonucu da olabilir. Evrensel ifade ve basın özgürlüğü hakkı için mücadele etmek iyi olabilir, ancak gelişmekte olan bir ülkede açlık çeken bir çiftçi için Times Gazetesini okuma hakkı ailesinin refahı için merkezi bir öneme sahip değildir. Dolayısıyla suçluluğun özü, suçlunun somut ve biricik bir birey olarak tanınma ve saygı görme talebidir. Suçlu ilk gerçek insandır, evrenselin nasıl işlediğini anlayan ve eksik tanınması nedeniyle yasaya saldıran kişidir.²⁶

Hukuki hakların mağdur açısından iki tür eşmerkezli etkisi vardır: Hırsızlık, mal sahibinin mülkü üzerindeki hakkını ortadan kaldırırken, aynı zamanda hukukun sunduğu daha geniş tanınmayı da ortadan kaldırmaktadır. Mağdur ve hırsız iki farklı hak talebinde bulunur: Meydana gelen hasar ya da kayba bağlı olarak mülk

²⁶ "Suçlu, Hegel'in hukuk felsefesindeki ilk insandır ... çünkü 'hakkı hak olarak yaralar'", M. Theunissen, "The Repressed Intersubjectivity in Hegel's Philosophy of Right", Hegel and Legal Theory, eds. D. Cornell, M. Rosenfeld ve D. Carlson (1991) 27.

sahibi kısmen dışsal özelliklerinden kısmen de itibarından yana olumsuz etkilenir. Öte yandan hırsızın tanınma arzusu, hukukiliği tamamen olumsuzlamasına neden olur. Ancak çatışmanın şiddeti iki tarafa da hukukun ilerlemesine yardımcı olacak önemli ahlâki dersler öğretmektedir. Hukukun soyutluğu ve biçimselliği, sosyal bağlama, bireysel ihtiyaç ve arzulara daha fazla hassasiyet gösterilmesini gerektiren bir tür saygısızlık olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir başka saygısızlık türü de hukukun maddi yaşam koşulları karşısında formel prosedürlere ayrıcalık tanınmasından kaynaklanmakta ve hukuk daha fazla maddi eşitliğe doğru bir ilerleme çağrısı yapmaktadır. Aynı zamanda, suçlunun yasal ilişkilere ve bunların desteklediği tanınmaya yönelik saldırısı, insanları topluma ve kurumlarına bağımlılıkları konusunda uyarmakta ve evrensel olanı evrensel olarak arzulamalarına neden olmaktadır. Suç, hakkın sadece dışsal ve subjektif değil, topluluğun gerekli bir ön koşulu olduğunu, evrensel ve objektif olması gerektiğini ortaya koymaktadır.

Hukukun biçimselliği, suçlu tarafından olumsuzlanması için ontolojik bir neden hâline gelir ve suçun da biçimsel hukukiliğin diyalektik olarak aşılmasına katkıda bulunması beklenebilir. Ancak Hegel bu adımı atmamıştır. Hegel'in tartıştığı en eksiksiz tanınma türü onurdur. Onur, korporasyonlar, loncalar, zanaat ya da mesleklere üyelikten kaynaklanmaktadır. Bu aracı kurumlar "bireyi tüm tikelliği içinde salt bir tikel olarak değil, bir evrensel olarak ele alır."²⁷ Onur artık antik çağda ya da ailede olduğu gibi, kişinin ne olduğu için değil, üyelik, eğitim ve mülk tarafından tanınma yoluyla ne yaptığı için kişiye verilmektedir. Onur soyut hukuki kişiliği kapsadığında ve onu aştığında, benlik tamamlanmış olur, belirgin bir toplumsal statü kazanılır. Ancak bunun tersi de geçerlidir: Onursuz bir kişi başkaları tarafından alaya alınır, küçümsenir, aşağılanır ve sonuç olarak bu kimsenin kendi öz benliği zarar görür.

Böylece korporasyonun tikelliğe yönelik kaygısında etik unsur sivil topluma geri döner ... Aile, [etik yaşamın] somut biçimdeki ilk düzeyidir. Korporasyon da aynı şekilde etik bir toplumdur, ancak temelinde artık doğa ve doğal ilişkiler olmadığı için aileden farklıdır. Bir kooperatifin üyeleri onun içinde ve onun aracılığıyla var olurlar. Bir yandan kendileri için faaliyet gösterirken, diğer yandan da amaç ve niyetlerinde evrensel olanı, yani kooperatifin kendisini destekler ve geliştirirler.²⁸

²⁷ G.W. Hegel, *Vorlesung über die Philosophie des Rechts* (1983) 205.

²⁸ id., pp. 201–2.

Onurun tanınmasında insanlar, diğer üyelerin çıkarlarıyla tutarlı olduğu ölçüde kendi çıkarlarının peşinden giderler. Hukuki ilişkiler, bireylerin kendilerini birbirlerine tamamen bağımlı ve aynı zamanda tamamen biricik ve özel olarak gördükleri karşılıklı tanınmaya dönüştürülür. Benlik kendini ötekinde bulur ve ötekini de benlikte bulur. Etik varoluş, evrensel olanla (devlet ve onun yasaları) tikel olanı (hukuki tanınma ve onur sahibi yurttaş) birleştirir. Ancak evrensel ve tikelin bu birlikteliği yalnızca loncaların ve mesleklerin sınırlı ortamında, tipik olarak İngiltere'de *Inns of Court*'ta meydana gelmektedir. Korporasyon üyeliği yoluyla "somut evrensel" onuruna ulaştırılamayan büyük çoğunluk için, hukuki ilişkilerin tanınma açığının üstesinden gelinmesi ne vaat edilmiş ne de işaret edilmiştir.

Habermasçı bir Hegel yorumcusu olan Axel Honneth, *The Struggle for Recognition* (Tanınma Mücadelesi) adlı önemli çalışmasında bu güçlüğü gidermeye çalışmaktadır. Honneth, tanınma mücadelesinin Hegelci sistemdeki temel etik ilişki ya da pratik öznelerarasılığın ana biçimi olduğunu savunmaktadır. Ahlâki çatışmalar, kişisel anlaşmazlıklar ve toplumsal antagonizmalar bu mücadelenin kısmi ifadeleridir ve öznenin hem toplumsallaşması hem de bireyselleşmesi için gerekli olan anlaşmaları ve karşılıklılığı oluşturur. Kimliğim, özelliklerimin bir başkası tarafından tanınmasının sonucudur. Ötekinin benliğin oluşumuna yaptığı hayati katkının bu şekilde kabul edilmesi, benliği evrenselin eylemine açmakta ve onu dünya ile uzlaştırmaktadır. Aynı zamanda, ötekinin tanınmasıyla yaratılan kimlik, özgüllüğümün ve diğerlerinden farklılığımın bilincine varmamı sağlamaktadır. Bu özgünlük bilinci, özneyi dünya ile karşı karşıya getirir ve antagonizmayı yeniden canlandırır:

Etik olarak kurulan karşılıklı tanınma ilişkisi kapsamında, özneler her zaman kendi kimlikleri hakkında daha fazla şey öğrendiklerinden ve her durumda benliklerinin yeni bir boyutunun onaylandığını gördüklerinden, bireyselliklerinin daha talepkâr bir biçiminin tanınmasını sağlamak için ulaştıkları etik aşamayı çatışma yoluyla bir kez daha terk etmeleri gerekir ... özneler arasındaki etik ilişkinin temelini oluşturan tanınma süreci, hem uzlaş hem de çatışma aşamalarının dönüşümlü olarak gerçekleştiği bir süreçten oluşur.²⁹

Honneth, moda olan söylem etiği ekolünü takip ederek, çatışmayı normatif baskıların bir etkisi ve kişiliği de normatif tasarımların bir sonucu olarak görür. Ancak normatifliğin bu şekilde aşırı büyütülmesi, Hegel'in hukuki ilişkilere

²⁹ id., p. 17.

yaklaşımı açısından ciddi bir hayal kırıklığı yaratmaktadır. Hegelci yapı tüm ayrıntılarıyla nihai tarihsel aşamaya doğru amansızca ilerlerken, Hegel Sittlichkeit için yeni bir hukuki tanınma türü önermemiştir. Honneth de bunu kabul eder: Hegel "Kant'ın Rechtslehre'de zaten yapmış olduğu gibi, devlet temelli bir hukuk sistemine geçişi oldukça şematik bir şekilde yorumlamaktadır".³⁰ Hukuki tanınmaya etik yaklaşım, tam da daha önceki kısmi ve biçimsel hukuk ve hak anlayışlarının daha kapsayıcı bir özen etiği tarafından aşılabacağı beklentisi yaratıldığında, en kritik anında başarısız olmuş gibi görünmektedir. Bu hamle olmaksızın, hukuki ilişkiler ve haklar Kantçı aşamada ve formülasyonda kalır ve Hegel'in yıkıcı eleştirisine açık hâle gelir.³¹ Honneth bu sorunu gidermek için dayanışma adını verdiği üçüncü bir tanınma türü ortaya koyarak Hegel'i tamamlamaktadır. Dayanışmaya dayalı bir kişilik, hukuki tanınmanın tüm unsurlarına sahiptir, ayrıca toplumsal saygınlığa, kendi grubu ve topluluğu içinde geliştirdiği belirli özelliklerinin ve niteliklerinin tanınmasına da sahiptir. Dayanışmaya dayalı bir toplum, ekonomik ve sosyal hakları hukuka dahil eder ve gerçek sosyal ihtiyaçlara ve yaşam hikayelerine hitap ederek hukuki formalizmi azaltmaya çalışır. Honneth'e göre Alman sosyal-demokrasisi Hegel'in etik devletine en yakın olanıdır ve kişiliğin nihai ve tam olarak tanınmasını sağlayabilir. Bu iddiaları son bölümde inceleyeceğiz.

Son olarak yoksulluk, hukuki tanınmanın eksikliğini tamamlar. Hegel, kapitalizmin zorunlu eşitsizliklerinin kaçınılmaz olarak aşırı yoksulluğa ve toplumsal çatışmaya yol açtığını savunmuştur. Bir zenginlik toplumu, kaçınılmaz olarak köle-işçiliğe ve işsizliğe indirgenenlerin ihtiyaçlarını karşılamalıdır. Çünkü mülkiyete dayalı bir toplumda mal varlığı eksikliği, yoksulların kendileri:

Herkes tarafından dışlanmış ve uzak durulmuş, küçümsenmiştir ... Öz-bilinç, artık hiçbir hakka sahip olmadığı ve özgürlüğün artık hiçbir belirleyici varoluşa sahip olmadığı en uç noktaya sürüklenmiş gibi görünmektedir ... Bireyin özgürlüğünün belirgin bir varlığı olmadığından, evrensel özgürlüğün tanınması da tarihe karışmaktadır.³²

³⁰ Honneth, op. cit., n. 15, p. 55.

³¹ Margaret Jane Radin, Hegel'in kişiye yaklaşımıyla ilgili olarak aynı sonuca varır: "Kant'inkiyle aynıdır - sadece haklara sahip olabilen soyut özerk bir varlık, evrensel ilkeleri soyutlamak için bir araç ve tanımı gereği bireyleştirici özelliklerden mahrumdur." (M.J. Radin, Reinterpreting Property (1993) 44.)

³² Hegel, op. cit., n. 25, pp. 194-5.

Bu formülasyon büyük önem taşımaktadır. Soyut mülkiyet hakkı, yani mülk sahibi olma potansiyeli, bu hakkın hayata geçirilmemesi sonucunda kişinin temel ihtiyaçlarını karşılayamaması hâlinde yeterli bir tanınma sağlamaz. Bu da hırsızlığa ikinci bir değer biçilmesine yol açmaktadır:

Yaşam, bir erekler bütünü olarak, soyut hakka karşıt bir hakka sahiptir. Örneğin, bir ekmek somunu çalınarak yaşam korunabiliyorsa, bu kesinlikle birinin mülkiyetine yönelik bir ihlal teşkil eder, fakat böyle bir eylemi olağan bir hırsızlık olarak değerlendirmek yanlış olur.³³

Çalışma hakkının tanınması için soyut hakkın somut, potansiyelin gerçek hale gelmesi gerekir. Yoksulluk, başkaları tarafından tanınmamaya yol açar ve yoksulları saygıdan mahrum bırakır. Ancak verilen zarar daha da büyüktür. Yoksullar kendilerini özgür varlıklar olarak kabul ederler, ancak maddi varlıkları öz saygı duygularını kökten yok eder. Sonuç olarak, kendilerini içerisi ile dışarı arasında, kişiliğin evrenselliği ile yaşadıkları dışlanmanın olasılığı arasında parçalanmış hissederler. “Yoksul insan sanki keyfi bir iradeye, insani ihtimallere bağlıymış gibi hisseder ve son tahlilde onu öfkeliendiren şey, tamamen keyfilik yoluyla bu bölünmüşlük durumuna sokulmuş olmasıdır.”³⁴ Evrensel ve tikel olan birbirinden kopmuştur. Yoksul kişi, varlığına meydan okunan ve evrensel tarafından dışlanan radikal bir tikellik konumuna düşürülmüştür. Bu, eksik tanınmanın tipik zararıdır: Bir kişinin öz benliği ile sosyal kurumların veya başkalarının o kişiye yansıttığı görüntü arasında bir bölünme.

İnsan Hakları ve Tanınma

Bunlar, hukukun hem gerçekleştirdiği hem de insan hakları aracılığıyla iyileştirmeye çalıştığı zararlardır. Nitekim insan hakları hareketine, hukuki tanınmanın yetersizliklerini ortadan kaldırmaya yönelik süregelen bir çaba olarak yaklaşabiliriz. İnsan haklarının ilk kuşağı olan medeni ve siyasi haklar, mülkiyet haklarına çok benzer bir tanınma türüne yol açar. Kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı, adil yargılanma, siyasi katılım ve ifade özgürlüğü hakları, insanlara insanlıklarından dolayı bahsedilen evrensel onurun tezahürleridir. Bu anlamda, tüm yasal haklar insan haklarıdır, çünkü temel eylemleri tam olarak soyut tanınma ve saygıyı herkese genişletmektir. Modern hukuk sisteminin başlıca ve esaslı katkısı,

³³ Hegel, op. cit., n. 2, para. 127.

³⁴ Hegel, op. cit., n. 25, pp. 194–5.

bu tür bir tanınmayı özel haklardan ve öznel arası ahlâktan kamusal alana doğru genişletmektir.³⁵

Ancak medeni ve siyasi haklarda ima edilen tanınma, sıradan yasal haklarda yer alan saygı ve özsaygıdan daha ileri düzeydedir. Topluluk, tanınmanın hem arka planı hem de sonucudur. Yeni haklar müşterek olmanın yeni yollarını yaratır ve topluluğun sınırlarını zorlar. Doğal haklar ve insan haklarına ilişkin ilk beyannamelerin temel sonucu, efendi-köle ilişkisinde tipik olan tanınmama durumunu, yani tahakkümü azaltmak olmuştur. Yurttaşlığın medeni ve siyasi haklarına sahip olanlar, sadece resmî hukuki ilişkilerde değil, aynı zamanda siyasi güç bakımından da eşit olarak kabul edilmişlerdir. Özellikle siyasi haklar, yurttaşların yurttaş olarak karşılıklı tanınmasını dile getirir; bizzat tanınmanın kurucu rolünü kabul eder. Siyasi hakların en önemli biçimi katılımdır ve bu anlamda tüm haklar, katılım mantığının şimdiye kadar kamusal olmayan faaliyet alanlarına genişletilmesi açısından siyasi haklar olarak görülebilir.³⁶ Ancak kendi kaderini tayin hakkı başlangıçta özne olarak beyaz, erkek mülk sahipleriyle ve kapsam olarak da kamusal yaşamla sınırlıydı. Son iki yüzyılın siyasi tarihi, vatandaşlığın tanınmasını yoksul erkeklerden kadınlara, çeşitli azınlıklara ve vatandaş olmayanlara kadar, dışlanmış gruplara genişletme mücadeleleriyle şekillenmiştir.

Ancak mülkiyet hakları gibi biçimsel siyasi eşitliğe de baskı, ekonomik sömürü, sosyal marjinalleşme, kültürel değersizlik ve şiddet gibi çeşitli biçimler alan kişisel gelişimin reddi eşlik etmiştir.³⁷ Burada hukuk iki kusurdan muzdariptir: birincisi, şekilcilik, hakların gerçekleşmesini sağlayan maddi koşullarla ilgilenilmemesi (yoksullukta ortaya çıkan kusur). İkincisi, soyutlama, asli olmayan, zayıf bir kişiliğin tanınması (suçta saldırılan ve onur yoluyla giderilen kusur). Her iki kusurlu tanınma da insanların kendi benlik görünümüleriyle ciddi şekilde uyuşmayan bir kamusal imajın örnekleridir. Tahakküm daha geniş bir katılımı, baskı ise esaslı bir eşitliği gerektirir. Birlikte ele alındıklarında, hukuki tanımının yetersizlikleriyle mücadele etmeyi amaçlamaktadırlar. Kendi kaderini tayin, demokratik karar alma sürecinin, siyasetten toplumsal yaşamın diğer alanlarına doğru genişletilmesini

³⁵ Nitekim tüm pozitif hukuk sistemleri, tüm kanunlar ve tüzükler haklar yaratır ve bunların işleyişi bu hakların sahibi olan hukuki kişilerin var olmasına bağlıdır.

³⁶ Psikanalitik yaklaşım, ötekinin ve hakların özne oluşturu rolünü kabul etmekle birlikte, hakların topluluğun yaratılması ve genişletilmesine katkısı konusunda çok daha şüphecidir. Bakınız Douzinas, a.g.e., n. 11, bölüm 11 ve 12.

³⁷ I.M. Young, *Justice and the Politics of Difference* (1990) 56.

gerektirir. Kişisel gelişim, eşitlik ilkesinin, hukuk ve karar alma süreçlerinin biçimselliğinden, işyeri, ev yaşamı, çevre ve benzeri gibi toplumsal yaşamın giderek artan sayıdaki maddi alanlarına doğru genişletilmesini gerektirir. Tanınma artık biçimsel ve evrensel olandan farklı ve özel olana, insanları biricik kılan özelliklere doğru ilerlemektedir.

Bu analizi insan hakları alanındaki tüm önemli gelişmelerle bağlantılı olarak yürütebiliriz. Siyasi haklar ve evrensel seçim hakkının tanınması için verilen mücadeleler, efendi ile köle arasındaki ayrımcılığın kamusal hayattan kaldırılmasını ve vatandaşlık haklarının yoksullar, kadınlar veya etnik azınlıklar gibi gruplara genişletilmesini amaçlamıştır. Benzer şekilde, 1950'li ve 60'lı yılların dekolonizasyon sürecine damgasını vuran ve dönemin temel insan hakları belgelerine önsöz teşkil eden özyönetim hakkı³⁸, kolektif siyasi tanınmayı metropolün dışlanmış gruplarından gelişmekte olan dünyadaki tüm uluslara ve etnisitelere kadar genişletmiştir. Diğer örneklerde de vatandaşlık hakları yeni alanlara doğru genişletildi. İşçi hakları, katılım ilkesini üretim alanına ve endüstriyel yönetimin bazı yönlerine kadar genişletti. Tüketici hakları eğitim, sağlık ve diğer kamu hizmetlerinde karar alma organlarını genişletti. Her bir genişleme ya kamuyu ilgilendiren konularda karar verme hakkına sahip kişilerin sayısını ya da kamusal müzakere ve karar mantığına açık hususları genişletmiştir.

Vatandaşlık, evrenselliğin yerel ifadesidir. Siyasi haklar, geleneksel toplulukların yıkılması ve modern öncesi politik bedeninin altının oyulmasıyla ortaya çıkmış ve bu haklar da süreci hızlandırmıştır. Karşılıklı tanınma, modern öncesi dünyayı ağırlıklı olarak karakterize eden sevgi ve ihtimam ilişkilerinden hukuki tanınmaya, haklar aracılığıyla kimliklerin inşasına taşınmıştır. Eğer vatandaşlık evrenselliğin özü ise, eğer topluluk katılımı soyut hukuki kişiyi sosyal olarak tanınan bir benliğe dönüştürüyorsa, özü negatiftir. Siyasal alanın kapatılmasını olumsuzlar ve "demokratik pratiğin kurucu unsuru olan iktidarın bedensizleştirilmesi, temelsizleştirilmesi ve yerinden edilmesi anını idame ettirir."³⁹ Ancak Marx'ın ısrarla vurguladığı gibi, siyasal topluluk ve yurttaşlık hem hakların evrenselliğinin tanınması hem de inkâr edilmesidir, çünkü haklar ekonomi ve kültürün

³⁸ "Tüm insanlar kendi kaderlerini tayin etme hakkına sahiptir. Bu hak sayesinde siyasi statülerini özgürce belirler ve ekonomik, sosyal ve kültürel gelişimlerini özgürce sürdürürler. Bu, Birleşmiş Milletler tarafından, 1966 yılında kabul edilen hem Medeni ve Siyasi Haklar hem de Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmelerinin ilk maddesidir.

³⁹ J. Bernstein, "Rights, Revolution and Community" in *Socialism and the Limits of Liberalism*, ed. P. Osborne (1991) 113.

eşitsizliklerini destekler ve bu eşitsizlikler tarafından desteklenir. İkinci olarak, yurttaşlık ulus-devletin sınırları içinde tükenen ve yurttaş olmayanları, yabancıları, içerideki ve dışarıdaki düşmanları dışlayan sınırlı bir evrenselliştir.

Iris Young'ın terminolojisini kullanarak, siyasi hakların negatif evrenselliğinin tahakküm sorununu ele aldığını ancak baskı sorununu ele almadığını iddia edebiliriz. Baskı, insanların kendileri için en iyi yaşam planının ne olduğuna karar verme yetisini engeller ve onları bunu gerçekleştirmek için gerekli araçlardan mahrum bırakır. Kurbanlarının somut ve biricik benlikler olarak tanınmasına izin vermez; onların arzularının ve kapasitelerinin gerçekleşmesini önler.⁴⁰ Metropol yoksullarının işsizlik, ekmek parası, kötü sağlık koşulları ve geçici iş yoluyla ya da gelişmekte olan dünyanın eşitsiz ticaret ve felç edici borçlar aracılığıyla ekonomik olarak sömürülmesi, kendini geliştirme olasılığını zayıflatır ve nihayetinde onları yok eder. Günlük yaşamın idamesi söz konusu olduğunda, sosyal gelişim ya da kültürel ifade için tüm arzular söndürülür. Ezilenler Aristotelesçi *eu zein*'in, yani kişiliklerinin gelişmesine ve karmaşık bütünlüğü içinde tanınmasına olanak tanıyan iyi ve eksiksiz yaşamın tadını çıkaramaz, hatta bunu arzulayamazlar.

Kimlik ve Haklar Paradoksu

Honneth'in savunduğu gibi hukuki tanınma somut kimliğin tam olarak tanınması hâline getirilebilir mi? Yasal hakların en büyük başarısı, tam da tüm yüklemeleri soyutlamak ve kişiyi belirleme olmaksızın yaratmak olmuştur. Türsel varoluş olarak, insan haklarının “insanı”, çıplaklığı ve basitliği içinde farklılaşma ya da ayırım olmaksızın karşımıza çıkmakta, tözsel özelliklerden yoksun boş bir doğada tüm ötekilerle bütünleşmektedir. Bildirge ve Sözleşmelerin evrensel “insan”ı, sınırlandırılmamış bir insandır, insandır, fazlasıyla insandır. Türsel varoluş olarak tüm insanlar eşittir, çünkü insana özgü farklılıklar olan ruh ve aklı eşit derecede paylaşırlar. Ancak klasik Bildirgelerin en radikal unsuru olan bu eşitlik, “gerçek olmayan erkekler” (yani mülksüz erkekler) veya kadınlar için sınırlı bir değere sahipti ve insan olmayanlar (köleler, sömürülenler ve yabancılar) olarak tanımlananlar için tamamen reddedilmiştir.

Çağdaş insan hakları kavramı uzun bir yol kat etmiştir. Sosyal ve ekonomik haklar, geyler ve lezbiyenler için birkaç hak, kadınlar ve çocuklar için bazı haklar, azınlıklar ve yerli halklar için soyut hukuk kişinin yerini doldurmayı ve güçlü bir tanınma inşa etmeyi vaat etmektedir. Ancak yasal hakların sağladığı bu asgari tanınma durumunu aşan tutarlı bir (insan) hakkı kavramına sahip olabilir miyiz? Bu soruyu

⁴⁰ Genel olarak bakınız: A. Gewirth, *Self-Fulfilment* (1998).

yanıtlamak için analitik olarak yeni hakların benimsenmesi için verilen mücadeleler ile bireysel tanınma talepleri arasında ayrım yapmalıyız. Grup hakları ile başlayalım.

Göstergebilim terminolojisini kullanarak, insan haklarının “insan” (*man*)ının ya da insan haklarının “insan” (*human*)ının farklı sözcüklerle farklı anlamlar kazanan bir terim (*floating signifier*) olarak işlev gördüğünü iddia edebiliriz. Bir gösteren olarak, sadece bir sözcük, otomatik ya da zorunlu olarak herhangi bir gösterilene ya da anlama bağlı olmayan söylemsel bir unsurdur. Bunun aksine, “insan” (*human*) kelimesi tüm anlamlardan yoksundur ve sonsuz sayıda gösterilene eklenebilir. Sonuç olarak, tam ve nihai olarak herhangi bir özel kavrama sabitlenemez, çünkü bunların hepsini aşar ve “üst belirlenim”e (*overdetermined*) dönüşür.⁴¹ Ancak insan haklarının “insanlığı” sadece boş bir gösterge değildir; muazzam bir sembolik sermaye, Devrimler ve Bildirgeler tarafından bahsedilen ve insan haklarının tanınması ve korunması için verilen her yeni mücadele tarafından çoğaltılan bir değer ve onur artışı taşır. Bu sembolik fazlalık, “insan”ı farklı sözcüklerle farklı anlamlar kazanan bir kavrama (*floating signifier*), siyasi, sosyal ve hukuki mücadelelerdeki savaşçıların kendi davalarına ortak etmek istedikleri bir şeye dönüştürür ve bu kavramın siyasi kampanyalar için önemini de açığa çıkarır.

Modernitede insan olmakla eşanlamlı olan insan haklarına sahip olmak için bunları talep etmeniz gerekmektedir. Bu talep, farklı sözcüklerle farklı anlamlar kazanan kavramsallaştırmaya (*floating signifier*) bir sosyal tanınma veya hukuksal koruma talebi eklemektedir. Yeni bir hak, “insan” kelimesi üzerinde -geçici ya da kısmi- bir belirlilik kurmayı başarır, onun uçuşunu durdurmayı sağlarsa tanınır. Bu süreç siyasi, ideolojik ve kurumsal mücadelelerle yürütülür. Genellikle çeşitli gruplar, kampanyalar ve bireyler, mevcut bir hakkın genişletilmesi veya yeni bir hak türünün kabul edilmesi için halk protestoları, lobicilik veya emsal davalar gibi bir dizi farklı siyasi, kültürel ve hukuki mecrada mücadele vermektedir. Dilin ve retoriğin yaratıcı potansiyeli, “insan”ın orijinal haklarının parçalara bölünerek işçilerin, kadınların, eşcinsellerin, mültecilerin ve benzerlerinin haklarına dönüşmesini olanaklı kılar.

Yeni istemlerin başarıya ulaşması için, istem sahiplerinin hâlihazırda insanlık onuruna kabul edilmiş gruplarla hem benzerliklerini hem de farklılıklarını ortaya koymaları gerekir; hem evrensel hem de tikel olana hitap etmelidirler. İlk olarak,

⁴¹ Psikanalitik “üst belirlenim” kavramının siyaset teorisinde kullanımı için bakınız E. Laclau ve C. Mouffe, *Hegemony and Socialist Strategy* (1985).

benzerlik; yeni grup, insan doğasının soyut özelliklerini paylaştığını, ortak haysiyet ve eşit muameleden yararlanması gereken insanlığın geçerli bir alt grubu olduğunu öne sürmektedir. Eşitlik, Bildirgeler ve Anayasaların iddialarına rağmen, verili ya da açık değildir. Tıpkı Hegel ve Marx'ın savunduğu gibi eşitlik siyasi bir kurgudur ve Kant'ın da ifade ettiği üzere genellikle hukuk yoluyla ifade edilir. Bu anlamda, yasa önünde eşitlik somut anlamını kazanır: Onun “doğal” hiçbir yanı yoktur. Aksine, liberal-demokratik geleneğin temel iddiası, toplumsal farklılıkları ve doğum rastlantılarını aşabileceği ve doğaya karşı eşitlik inşa edebileceğidir. Bu nedenle hak taleplerinin iki yönü vardır: Birincisi, insan doğasının evrensel ama belirlenmemiş karakterine yapılan bir çağrıdır. İkincisi, basitçe, hak talep edenlerle insan doğası arasındaki benzerliğin onları farklı sözcüklerle farklı anlamlar kazanan kavramsallaştırmanın (*floating signifier*) artı değerine kabul ettiği ve hâlihazırda kabul edilenlerle eşit muamele görme taleplerini temellendirdiği savıdır. İkincisi, farklılık. Hukuki kişiliğin müşterek onuru ve yurttaşlık toplumu, somut kimliğin yetersiz tanınmasıdır. Ben hukuken bir kişi ve yurtdaşıım ama daha da önemlisi, erkek ya da kadın, heteroseksüel ya da eşcinsel, siyah ya da beyaz, İngiliz, Afrikalı ya da Yunan, muhafazakar, İşçi Partili ya da anarşist, evli ya da boşanmış, öğretmen, madenci ya da şair, göçmen, mülteci ya da sadık bir yurtsever, Kuzeyli ya da Güneyli, içkici, ayyaş ya da çay tiryakisi olabilirim. Ancak farklılık iddiaları ve çoğul kültürel kimliklerin tanınması liberalizmin mutlu yoldaşları arasında değildir. Amy Gutmann'ın belirttiği gibi:

Çoğulcu bir toplumun üyelerinin, farklı kültürel kimliklerinin nasıl tanınması gerektiğine ilişkin sorulara verilen makul bir tepki, kamu kurumlarında farklılıkları temsil etme veya farklılıklara saygı gösterme amacının yanlış yönlendirilmiş olduğuna dairdir ... çağdaş liberalizmdeki önemli bir akım ... kamusal amaçlara hizmet eden kurumlarla özdeşleşmememizin, kamu kurumlarının gayri şahsiliğinin, belirli etnik, dini, ırksal veya cinsel kimliklerimizden bağımsız olarak hepimize eşit davranılması için vatandaşların ödemeye razı olması gereken bir bedel olduğunu öne sürmektedir.⁴²

Hegel'in savunduğu gibi, hukuk aynı ve evrensel olana çekilir ve farklılığı barındırmak için yeterli donanıma sahip değildir. İnsan haklarının öznelinin kadın cinsiyetine sahip olmamasının ve cinsel yönelimin insan hakları belgelerinde yasadışı bir ayrımcılık zemini olarak tanınmamasının nedeni budur. Farklılık, liberal insan hakları kodlarında tartışmalı bir zemin olmaya devam etmektedir;

⁴² A. Gutmann, “Introduction” in Multiculturalism, ed. A. Gutmann (1994) 4.

sosyal, ekonomik ve kültürel haklar, genellikle medeni ve siyasi haklardan daha aşağı oldukları, dava edilemez oldukları, somut haklar olmaktan ziyade sadece özelemler oldukları şeklindeki ifadelerle çevrelenmiştir. Dolayısıyla insan hakları talepleri, başlangıçta batılı insanın özellikleriyle özdeşleştirilen evrensel eşitlik için imkânsız bir talep ile mutlak farklılık için eşit derecede gerçekleştirilemez bir iddia arasında paradoksal bir diyalektik içerir. Batılı, beyaz, varlıklı insanın doğası, işçilerin, kadınların, ırksal ya da etnik grupların vb. özelliklerini ve arzularını kendi evrensel istekleri altında toplayamadığı için, belirli işçi, kadın grupların ya da etnik grupların hak talepleri ortaya çıkmaktadır. Talepler başarılı olduğunda, evrensellik, grubun tikelliğine dayanan belirsiz bir tikel talepler zincirinin genişlemesi önünde sürekli gerileyen bir ufka dönüşür.⁴³ Ancak liberal hukuk mantığı evrenseli genele ve aynı olanı farklı olana önceleme eğiliminde olduğundan, bu başarı her zaman geçici ve tersine çevrilebilirdir. Örneğin kadın hakları argümanı, görünüşte birbirine zıt iki savı içermektedir: hem “kadınların erkekler gibi olduğu” hem de “kadınların erkeklerden farklı olduğu” savları. Kadınlar çok uzun bir süre insan hakları açısından görünmez olmuşlardır, çünkü başlangıçta feminen, insanlığa tanınan tam onuru hak etmeyen aşağı bir statü olarak görülmüşlerdir. Ancak farklılık taleplerine yanıt vermeden kadınların insanlık statüsüne kabul edilmesi (benzerlik eylemi) de aynı derecede sorunludur. Bu yaklaşım, insanlığın temsilcilerinin (beyaz, hâli vakti yerinde erkekler) haklarının basitçe kadınlara da teşmil edilmesinin, onların taleplerini tüketeceğini varsaymaktadır. Ancak farklılık feminizminin de güçlü bir şekilde savunduğu gibi, hakların evrenselliği kadınların özel ihtiyaçlarını ve deneyimlerini zorunlu olarak görmezden gelir.⁴⁴ Kadınların kaygıları ve talepleri, insan doğasının evrensel hakları altında toplanamaz, çünkü feminen olan insanlığı eşitlemekten farklıdır. Ulusal ve uluslararası hukuk, örneğin aile içi tecavüzün ya da savaş sırasındaki tecavüz ve cinsel saldırıların özel doğasını kabul etmekte büyük sorunlar yaşamıştır. Evlilik içi tecavüzün suç sayılmaması, kadınların evrensel statüye kabul edilmemesinin bir sonucuydu. Sonuç olarak hukuk, kadınlara erkeklerden daha aşağı, cezasızlıkla acımasız istismara maruz bırakılabilecek mülkler olarak muamele etmiştir. Savaşta tecavüzün insanlığa karşı işlenen suçlar arasına dahil edilmemesi ise tam tersine kadınların farklılığının tanınmamasının bir sonucudur. Ceza hukukunun evrensel vücut bütünlüğünü saldırılara karşı koruyan standart hükümlerinin cinsel şiddete karşı yeterli koruma sağladığı düşünülmektedir. Cinsel istismarın özel travmatik etkisi göz ardı edilmekte ve

⁴³ E. Laclau, *Emancipation(s)* (1996) ch. 2.

⁴⁴ L. Irigaray, *Thinking the Difference* (1994, tr. K. Montin); *An Ethics of Sexual Difference* (1993, tr. C. Burke and G. Gill); *I love to you* (1996, tr. A. Martin).

cinsel şiddet genel şiddetle bir tutularak, erkek iktidarı ve kadının aşağılanması üzerine kurulu suçun büyüklüğü küçümsenmektedir. Hak mücadelesinde, benzerlik ve farklılık retorik hileleri en çelişkili hedefleri desteklemek için kullanılabilir. Benzerlik olmadan farklılık savı, belirli bir grubun biricikliğini ortaya koyabilir ve özel muamele taleplerini haklı çıkarabilir, ancak aynı zamanda sosyal ya da ekonomik açıdan düşüklüğünü de rasyonalize edebilir. Aristoteles şöyle yazmıştır: “Bazı insanlar doğuştan özgür, bazıları ise köledir. Doğdukları andan itibaren bazıları boyun eğmek için, bazıları da hükmetmek için yaratılmıştır.”⁴⁵ Yunanlı ya da Romalı bir köle bir hayvan olarak görülüyordu, on dokuzuncu yüzyılda bir işçi “makinenin bir dişlisi” ya da tek kullanımlık bir mal olarak muamele görüyordu, nispeten yakın zamana kadar bir kadın kocasının menkul malıydı. Tüm bu durumlarda, ampirik farklılık tahakkümü kurmuş ve meşrulaştırmıştır. Daha genel olarak, toplumsal cinsiyet farklılığının, dilsel, ırksal ve diğer farklılıkların ortaya çıkması, hiyerarşileri desteklemek ve güç dengesizliklerini meşrulaştırmak için kullanılmıştır.

Öyleyse sorulması gereken soru neden değil, ne zaman, nasıl ve hangi niteliklerle ilişkili olarak “kadınların erkekler gibi (olmadığı)”dır? İnsan hakları mücadelelerinin çoğu bu türden zamansal, tarihsel ve spesifik kıyaslama ve tartışmaları benimsemektedir. Bu mücadelelerin amacı sınıflar, gruplar ve bireyler arasındaki ilişkileri anlamının baskın yolunu yeniden tanımlamaktır ve bu amaçla retorik taktikler ve söylemsel argümantasyon ana silahlarıdır. Kölelik karşıtı, işçi ve kadın mücadelelerinin kültürel amacı, özgürler, mülk sahipleri ya da erkekler (genellikle üç yüklem aynı noktada çakışır) ile köleler, işçiler ya da kadınlar arasındaki ilişkileri yeniden tanımlamaktır. Eski hegemonik pozisyon, ilk grupların ikincilerle doğal farklılıklar temelinde ilişkilendiğini, eşitsizliklerin benzemezliklerin mantıksal ve zorunlu sonucu olduğunu iddia ediyordu. İsyancılar ve protestocular ise bu ilişkiyi bir eşitsizlik, benzerliklerin ahlâksızca inkarı ve gayrimeşru tahakküm, farklılıkların birer hiyerarşiye dönüşmesi olarak yorumladılar.

Farklılık iddiası benliğe kimliğini veren, onu zengin, karmaşık bir “yoğun” (*thick*) kişilik hâline getiren şeydir. İster cinsiyet, ister etnik köken ya da cinsellik olsun, farklılaştırılmış özellikler evrenselliğin geçerli bir kısmî öngörüsü olarak, evrensel ile tikel arasında bir arabuluculuk yolu şeklinde ileri sürülmektedir. Soyut insan doğası ile grubun somut özellikleri arasındaki mesafe, kimliklerinin bir yönüne

⁴⁵ Aristotle, *Politics* (1990, Loeb edn., tr. H. Rackham) I. I. 6.

saygı gösteren farklı muamele taleplerini haklı çıkarmaktadır. Denklik ve eşitlik soyut doğaya karşı siyasi ve hukuki eylemden kaynaklanıyorsa, farklılık iddiası konumlandırılmış, yerleştirilmiş ve bağlama bağımlı somut doğanın tikelliğini yeniden ortaya çıkarmaktadır.

Ve işte burada meselenin can alıcı noktasına geliyoruz: Grup iddialarından bireysel tanınma mücadelesine, kimliğimizi inşa eden başkalarıyla ve sosyal kurumlarla sürekli diyaloga geçtiğimizde, hukuk her zaman kimliğin tam olarak tanınmasında eksik kalacaktır. Bazı haklar ve korumalar yaratarak cinselliğimin, etnik kökenimin ve ailevi konumumun yönlerini tanıyabilir. Ancak farklılık siyaseti yine de belirli konumların genelliğine, şu kadın ya da bu gey olmaktan ziyade kadın ya da gey olmaya bağlı kalacaktır. Hukuk sadece evrensellikler ve genelliklerle ilgilenebilir. Öte yandan somut bir kimlik, pek çok konumun rastlantısal ve son derece değişken bir bileşimiyle inşa edilir; sadece bazıları genelleştirilebilir ve başkalarıyla paylaşılabılır olan son derece spesifik bir grup özelliğinin sonucudur. Paylaşılan özelliklerle ilgili olarak insan hakları, ilgili grubu (kadınlar veya eşcinseller) hak özneleri haline getirerek saygınlığın tanınmasını genişletmektedir. İnsan hakları ve kusurları, evrensel olan ile genelleştirilebilir olan arasındaki yarıktaki işlemektedir.

Ancak kimliğin birçok unsuru, başka birçok şeyin yanı sıra gey cinselliği, Arsenal ve Muhafazakârları (*Tories*) destekleme gibi kombinasyonlarıyla, tanımlayıcı momentleri, dönüşleri ve travmalarıyla kişisel tarih ve geçmişe gömülmüş durumda. Bu kombinasyon her gün başkalarıyla sonsuz sayıda karşılaşmada sınanıyor veya tanınıyor ya da tanınmıyor, tekil olarak kendim olan şey ise: yurtdışıkta yer alan ve oy kullanma hakkıyla sembolize edilen müşterek onur ve haklara sahip bir varlık, ancak aynı zamanda yüzün biricikliği ve tekrarlanamaz tezahürü ile örneklenen tam bir kendine özgülük ve mutlak farklılık. Bu, genelle tikel arasındaki ikinci önemli uzamdır. Burada yasanın evrenselleştirici mantığı ötekinin biricikliği karşısında daima başarısızlığa uğrar.

Yüze ve ötekine yapılan gönderme, bizi kimliğin evrensel ve tikel ya da aynı ve farklı diyalektiğine meydan okuyan yönüyle tanıştırır. Hegel'e göre korporasyon üyeliğinin bahsettiği onur, bireyi etik devletle tanıştırır. Ancak postmodernitede bu birliktelikler, üyelikler ve aidiyetler son derece çoğalmıştır ancak buna ek olarak kimliği kendiliğinden yaratamazlar. Tanınma mücadelesi ve kimlik siyaseti, biricik bir birey olarak kendini yaratmakla ilgilidir. Kimliğimin temel unsurları, "gerçek ben" olarak gördüğüm şeyin yapı taşları, yasal hakların müşterek onuruyla çok az ilişkisi olan ve insan haklarının farklılığı teşvik eden uzantıları tarafından

yakalanamayan çok çeşitli pozisyonlara, inançlara ve özelliklere atıfta bulunur. Kimliğim, tüm bu farklı unsurların veya “özne konumlarının” çeşitli şekillerde bir araya gelerek, zaman zaman ve geçici olarak belirli bir unsurun yönlendirmesi altında, diğer zamanlarda ise belirli bir hiyerarşi olmaksızın değişen bir şekilde ifade edilmesidir. Somut kimlikler psikolojik, sosyal ve politik bağlamlarda inşa edilirler, bunlar psikanalitik terimlerle, ötekinin konumlandırılmış bir arzusunun sonucudurlar. Bu anlamda, farklılaşma talepleri başlangıçta hukukun eşitleyici mantığının dışında inşa edilir.

Bu konumların potansiyel ya da gerçek çatışmalarını başkalarıyla müzakere etmek, bireysel kimlik siyasetinin temel bir parçasıdır. Örneğin futbol takımımı bir deplasman maçında takip ederken, Arsenal taraftarları topluluğuna üye olmak baskın bir karakteristik hâline gelmektedir. Ancak taraftar arkadaşlarım bir oyuncuyu ırkından dolayı eleştirmeye başladığında, ki bu aynı zamanda benim de ırkım oluyor, ya da davranışları benim ideolojik bağlılıklarımı rencide ettiğinde, o zaman iki bağlılığım çatışmaya girecektir. Bu gibi durumlarda, eğer mensubu olduğum parti cinsel kimliğime alenen ve yüksek sesle saldırırsa, Arsenal'e ya da Muhafazakârlara (Tories) olan sadakatim sarsılır. Bu çatışmayı ya hemcinslerimin davranışlarını rasyonalize ederek ya da bir şekilde ırkımın veya cinselliğimin sorunlu olduğunu kabul edip kendimden utanmayı içselleştirerek unutmaya çalışabilirim. Tüm bu durumlarda kimliğim, kimliğimin parçaları hakkında benimle fiili veya sessiz bir konuşmaya dahil olan diğerlerinin tanınması yoluyla yaratılır. Ayrımcılık veya nefret söylemi yasası tarafından oluşturulan ilgili haklar, başkalarına verdiğim tepkiyi ve kendi öz benliğimi müzakere etmemde önemli hâle gelecektir. Ancak bu konuşmalar genellikle başarısız olmaktadır. Charles Taylor'ın da belirttiği gibi, "modern çağla birlikte ortaya çıkan şey tanınma ihtiyacı değil, tanınma girişiminin başarısız olabileceği koşullardır."⁴⁶ Bu başarısızlık, en yakınımız ve en mahremimiz tarafından tanınmamızın engellenmesinin bir sonucu olabilmektedir. Ancak başarısızlık genellikle yasal kurumlar ve haklar tarafından yapılan kaçınılmaz ve önlenemez birçok yanlış tanımanın sonucudur.

Arzu, (Yanlış) Tanınmalar ve Haklar

İnsan hakları mücadeleleri sembolik ve politiktir: doğrudan mücadele alanları farklılık ve eşitlik ya da benzerlik ve özgürlük gibi kelimelerin anlamıdır, ancak başarılı olmaları hâlinde ontolojik sonuçları olur, hukuki öznenin yapısını kökten değiştirir ve insanların yaşamlarını etkiler. Haklar, bir tür karşılıklı tanınmayı kabul

⁴⁶ Taylor, op. cit., n. 23, p. 35.

ederek ve uygulayarak kimlikleri biçimlendirir ve istikrâra kavuşturur. Hukuk, soyut ve belirsiz insan doğası ve hak kavramları ile bunların korunmasını talep eden somut insanlar arasında arabuluculuk yapmak için teknik bir kategori olan hukuki özneyi ve onun çözüm yolları, usulleri ve haklar yelpazesini kullanır. Hukuki özne, soyut insan doğası ile somut benlikler arasında aracılık eder. Kadın hakları gibi tartışmalı bir hak kategorisinin yasal olarak onaylanması, ilgili haklarla bağlantılı belirli bir kimlik türünün kısmî olarak tanınması anlamına gelir. Buna karşılık, kadın haklarının öznesi olarak tanınan bir kişi, belli bir kimliğe sahip, belli niteliklerin taşıyıcısı ve belli faaliyetlerin yararlanıcısı ve soyut insanlık onurunun taşıyıcısı olarak kabul edilir. Bir birey, ilgili hakların hukuki öznesi olarak tanındığı ölçüde insandır, vatandaşdır, kadındır, işçidir vb. ve hukuki kimliği, sahip olduğu haklar kümesi üzerinden inşa edilir. Ama birey aynı zamanda bundan çok daha fazlasıdır.

Klasik Bildirgelerin temelini oluşturan soyut insan doğası kavramı, postmodern toplumlarda yerini yeni ve uzmanlık gerektiren hak taleplerine bırakmıştır. Tanınma mücadelesinin arkasındaki itici güç olan arzu, temel kavram olarak insan doğasının yerini almış olup, ya iktidar ve devlet mantığına ya da adalet ve serbestlik mantığına bağlanabilen içi boş ve değişken bir gösterge hâline gelmiştir. Biz modern insanlar yalnızca ne yapabileceğimizi biliriz; arzunun yasallaştırılması, postmodern olarak artık arzuya yasal bir anlam yükleyerek kendimizi “yapabileceğimiz” anlamına gelir. Kendimizi yasal olarak inandığımız şey hâline getirme, kendi öz görüntümüzü kamusal olarak tanınan kimliğimize dönüştürme hakkına sahibiz. Dünyadaki ölçsüz yasallaşmaya ilişkin yaygın şikayet, tam da arzunun bu sonsuz yasallaşmasının önlenemez sonucudur. Arzu, öznenin başkalarıyla ve yönetimle ilişkisinin formel ifadesi oldu ve 1950’lerde ve 1960’larda kendini geliştirmek ve gerçekleştirmek bir hukuk meselesi hâline geldiğinde başlangıçta sınırlı bir hukuki tanınma sağlandı. Sonrasında hak sahipleriyle taleplerin çoğalması ve hak nesnelerinin sonsuz dönüşümü, dilin, siyasetin ve arzunun kendi işlerini yapmasına izin vermekten ibaret bir zaman meselesiydi. Haklar, kimliğimin giderek artan sayıda yönünü uygulanabilir yasal taleplere dönüştüren değişken bir arzunun tanınması hâline gelmiştir. Arthur Jacobson’ın belirttiği gibi, Hegel’e göre insan türü “evreni akla gelebilecek her türlü yasal ilişkiyle doldurmak gibi erotik bir talep” içerisindedir.⁴⁷ Bu arzu insan haklarının ana gücü hâline gelmiştir. Hakların ne kadar çok olursa, kimliğimin ötekiler tarafından tanınması da o kadar çok olacaktır. Ancak aynı zamanda, bu tür bir tanınma zorlamadır; bir aileye, korporasyona, gruba ya da topluluğa ait olmanın karşılıklılığına değil, hukukun yabancılaştırıcı ve

⁴⁷ A. Jacobson, “Hegel’s Legal Plenum” in Cornell et al., op. cit., n. 24, p. 114.

zorlayıcı mantığına dayanır. Hukuki biçim, içeriği ne olursa olsun, Hegel tarafından güçlü bir şekilde tanımlanan karakterini değiştirmemiştir. Hegel, "Bir bireyi 'hukuk kişisi' olarak tanımlamak bir küçümseme ifadesidir" demektedir.⁴⁸ Bu kaçınılmaz yanlış tanınma, insan haklarının hukuk kişisini takip etmektedir.

Ancak insan hakları sadece belirli evrensel kişilik özelliklerini onaylamaz veya uygulamaz. Bunların sürekli olarak yeni gruplara ve yeni faaliyet alanlarına yayılması, derin agonistik (mücadeleci) karakterine işaret eder. Onların tanınması varoluşun kalbine iner, saygının ötesinde bireyin temel öteki takdirine ve özsaygısına hitap eder ve kimliğin temellerine temas eder. Bizler, kendimize özgü kimliğimizin somut olarak tanınması için durmaksızın çabalamaya mahkûmuz ya da bununla kutsanmışızdır. Ancak önlenebilir yanlış tanınmalar, bir bireyin veya grubun kendi görüntüsü ile hukukun ve hakların yansıtımalarına izin verdiği kimlik arasındaki sayısız uyumsuzluk örneği, hukuku kimlik mücadelesinde gerekli ancak yetersiz ve kusurlu bir ortak haline getirir. Tam bir kimlik, hukukun evrensel özelliklerine değil, ötekinin biricik arzusu ve somut olarak tanınması için verilen sürekli mücadeleye dayanır. Honneth'in insan haklarının tam bir karşılıklı tanınma sağlayabileceği ve toplumsal çatışmayı yatıştırabileceği iddiası bu noktada başarısızlığa uğrar. İnsan hakları, tıpkı arzu gibi, etik boyutları olan bir savaş alanıdır. Sosyal çatışma zaman zaman sosyal bağı yıkıcı olabilir, ancak aynı zamanda siyasi ve etik topluluk biçimlerinin gelişiminde bir basamaktır. Ancak ötekine duyulan arzu, hukukun bir adım önünde olmaya devam etmektedir. Bu arzu, daha fazla resmî tanınma arayışını sürdürür ancak yasal biçim talebi kabul edilir edilmez, bunun başarılması ötekine duyulan arzunun altını kazıyacaktır. Kimlik, arzu ve insan haklarının bu karmaşık ama paradoksal iç içeliği Hegel'in postmodern hukuk açısından verdiği derstir.

KAYNAKÇA

A. Gewirth, *Self-Fulfilment* (1998).

A. Gutmann, "Introduction" in *Multiculturalism*, ed. A. Gutmann (1994).

A. Honneth, *The Struggle for Recognition* (1995, tr. J. Anderson).

Aristotle, *Politics* (1990, Loeb edn., tr. H. Rackham).

⁴⁸ Hegel, op. cit., n. 8, p. 480.

- C. Douzinas, *The End of Human Rights* (2000).
- C. Taylor, *Hegel* (1977).
- Charles Taylor 'The Politics of Recognition' (Çokkültürlülük içinde, ed. A. Gutman (1994).
- E. Laclau ve C. Mouffe, *Hegemony and Socialist Strategy* (1985).
- E. Laclau, *Emancipation(s)* (1996).
- G.W. Hegel, *Philosophy of Right* (1967, tr. T.M. Knox).
- G.W. Hegel, *System of Ethical Life* (1802–3) and *First Philosophy of Spirit* (1805–6) (1977, tr. H.S. Harris and T.M. Knox) and *Natural Law* (1975, tr. T.M. Knox).
- G.W. Hegel, *The Phenomenology of Spirit* (1977, tr. A.V. Miller).
- G.W. Hegel, *Vorlesung über die Philosophie des Rechts* (1983).
- I.M. Young, *Justice and the Politics of Difference* (1990).
- J. Bernstein, "Rights, Revolution and Community" in *Socialism and the Limits of Liberalism*, ed. P. Osborne (1991).
- J. Butler, *The Psychic Life of Power* (1997).
- J. Feinberg, *Rights, Justice and the Value of Liberty* (1980).
- J. Maritain, *The Rights of Man and Natural Law* (1951, trc. D. Anson).
- J. Schroeder, *The Vesta and the Fasces* (1998).
- L. Althusser, 'Ideology and Ideological State Apparatuses' in *Lenin and Philosophy and other Essays*, ed. L. Althusser (1971, tr. B. Brewster).
- L. Irigaray, *Thinking the Difference* (1994, tr. K. Montin); *An Ethics of Sexual Difference* (1993, tr. C. Burke and G. Gill); *I love to you* (1996, tr. A. Martin).
- M. Theunissen, "The Repressed Intersubjectivity in Hegel's Philosophy of Right", *Hegel and Legal Theory*, eds. D. Cornell, M. Rosenfeld ve D. Carlson (1991).
- M.J. Radin, *Reinterpreting Property* (1993).

P. Williams, *The Alchemy of Race and Rights* (1991).

R. Williams, *Hegel's Ethics of Recognition* (1997).

S. Zizek, *The Sublime Object of Ideology* (1989).